

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Amela Grgic

En provocerande brottsbekämpning?

En rättslig analys av insatsen Trojan Shield och konsekvenserna
för det internationella straffrättsliga samarbetet

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Karol Nowak

Termin: HT23

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	6
Förord	8
Förkortningar.....	9
1 Inledning	10
1.1 Bakgrund	10
1.2 Syfte och frågeställningar.....	12
1.3 Avgränsningar	12
1.4 Metod och material.....	14
1.4.1 Rättsdogmatisk metod och material	14
1.4.2 Rättsanalytisk metod och material	16
1.4.3 Komparativ metod och material.....	17
1.5 Teori	18
1.6 Forskningsläget.....	21
1.7 Disposition.....	21
2 Operation Trojan Shield och Anom.....	23
2.1 Tidigare krypterade kommunikationstjänster.....	23
2.2 Bakgrunden till insatsen Trojan Shield	24
2.3 Tekniska aspekter	25
2.4 Marknadsföringen och distribueringen av Anom.....	26
2.5 Genomslag.....	27
2.5.1 Sverige.....	27
2.5.2 USA.....	28
3 Provokativa åtgärder	29
3.1 Terminologi	29
3.2 Rättsliga förutsättningar	31
3.2.1 Kraven på stark misstanke, grov brottslighet och principerna	32
3.2.2 Kraven på beslutsfattandet	34
3.3 Brottsprovokation	35
3.4 Otillbörlig brottsprovokation.....	37
3.5 Otillbörligt genomförd brottsprovokation	38
3.6 Trojan Shield som provokation i rättstillämpningen	39
4 Analys: Utgör marknadsföringen och tillhandhållandet av Anom brottsprovokation?.....	42
4.1 Brottsprovokation	42

4.2	Otillbörlig brottsprovokation	45
4.3	Otillbörligt genomförd brottsprovokation	46
4.4	Slutsats.....	47
5	Rättsliga följder av brottsprovokation	49
5.1	Bevisrättsliga följder	49
5.1.1	Utgångspunkt: Principen om fri bevisprövning	49
5.1.2	Bevisanvändarförbud vid brottsprovokation?	50
5.1.3	Anom-bevisning i rättstillämpningen.....	53
5.2	Den provocerades rättsliga ställning	54
5.2.1	Påföljds lindring eller bristande straffbarhetsbetingelse ..	54
5.2.2	Följderna av Trojan Shield i rättstillämpningen.....	56
5.3	Slutsats.....	56
6	Komparativ utblick: Amerikansk rätt	58
6.1	Internationellt straffrättsligt samarbete.....	58
6.2	Brottsprovokation	60
6.3	Bevisregler.....	63
6.4	Den provocerades rättsliga ställning	64
6.5	Rättstillämpningens syn på att insatsen vidtogs i USA	65
7	Analys: Har Trojan Shield synliggjort en brist i systemet?	67
7.1	Problemet med mellanstatlig bevisupptagning.....	67
7.2	Vägen framåt	69
7.3	Slutsats.....	71
8	Sammanfattning och avslutande reflektioner	72
	Käll- och litteraturförteckning.....	74
	Rättsfallsförteckning	79

Summary

Law enforcement authorities are facing serious challenges as a result of cross-border organized crime. This has resulted in an ambition to make law enforcement more effective, not least through unconventional investigative methods such as provocative measures. The importance of international criminal justice cooperation has also increased. Law enforcement and cooperation often focus on encrypted communication services, as these are an important criminal tool in organized crime. Operation Trojan Shield, which was initiated and led by the FBI, but also Sweden (among others), is an example of cross-border criminal law cooperation with major positive impact on law enforcement. In relation to its discovery, a discussion arose about its compatibility with Swedish law, including with regard to whether the operation constituted entrapment. The discussion raises questions about how well international criminal justice cooperation works in situations where evidence is gathered in one country in accordance with that country's regulations and practice, and is subject to judicial review in another country with different procedural conditions.

The submission examines the execution of Operation Trojan Shield to determine whether it constitutes a provocative measure under Swedish law. It then investigates whether Trojan Shield has revealed a deficiency in cross-border criminal justice cooperation, with focus on interstate evidence gathering. The purpose of the presentation is to answer whether the deficiency has resulted in fundamental rights and freedoms not being safeguarded. To achieve this, a legal dogmatic and legal analytical method has been used, with elements of the comparative method. The questions and objectives are answered by seeking to establish a legal framework for the adoption of provocative measures and their legal consequences, despite the absence of legislation. The presentation also describes the relevant aspects of US law, in order to understand the execution of Trojan Shield in an intergovernmental context. There is consistent reference to the Swedish legal practice's view of the aspects of Trojan Shield discussed in the paper. The paper is written in the light of the liberal theory of legal certainty, which emphasizes the rights of the individual in relation to the exercise of power by the state, and thus sets limits on how the investigation procedure against the individual may be carried out.

The conclusions of the submission are that Trojan Shield constitutes an improperly conducted criminal provocation under Swedish law. This is because the FBI made the crime possible by providing the encrypted communication service Anom. The criminal provocation has been unlawful in its execution as it was not carried out in the context of a preliminary investigation or as a result of concrete suspicions of crime. The formal rules for making a decision

on provocative measures were also not complied with. Trojan Shield was initiated and conducted mainly from the United States, where there is a more extensive right to take provocative measures in the investigation process. This has highlighted a flaw in cross-border criminal justice cooperation, in particular with regard to inter-state evidence gathering, as intrusive US investigative measures have resulted in convictions due to the Swedish principle of free examination of evidence. This has resulted in a failure to safeguard the interests of fundamental rights and freedoms.

Sammanfattning

Brottsbekämpande myndigheter står inför allvarliga prövningar till följd av den gränsöverskridande organiserade brottsligheten. Detta har resulterat i en ambition om effektivisering av brottsbekämpningen, inte minst genom okonventionella utredningsmetoder som provokativa åtgärder. Betydelsen av det internationella straffrättsliga samarbetet har dessutom ökat. Brottsbekämpningen och samarbetet centreras ofta kring krypterade kommunikationstjänster, då dessa utgör ett viktigt brottsverktyg inom den organiserade brottsligheten. Insatsen Trojan Shield, som initierades och leddes av bland annat FBI men även Sverige, är ett exempel på ett gränsöverskridande straffrättsligt samarbete med ett stort positivt genomslag inom brottsbekämpningen. I samband med dess uppdagande aktualiserades en diskussion om dess förenlighet med svensk rätt, bland annat med hänsyn till huruvida insatsen utgjort brottsprovokation. Diskussionen ger upphov till funderingar kring hur väl det internationella straffrättsliga samarbetet fungerar i situationer där bevis upptas i ett land i enlighet med landets regelverk och praxis, och blir föremål för prövning i ett annat land med andra processuella förutsättningar.

I framställningen görs en undersökning av insatsen Trojan Shields genomförande för att utröna om det utgör brottsprovokation enligt svensk rätt. Därefter utreds om Trojan Shield synliggjort en brist i det gränsöverskridande straffrättsliga samarbetet, med fokus på mellanstatlig bevisupptagning. Framställningens syfte är att besvara om bristen resulterat i att grundläggande fri- och rättigheter inte tillvaratagits. För att uppnå detta har den rättsdogmatiska- och rättsanalytiska metoden använts, med inslag av den komparativa metoden. Besvarandet av frågeställningarna och syftet görs genom att söka fastställa en rättslig ram för vidtagande av provokativa åtgärder och dess rättsliga följder, trots avsaknad av lagstiftning. I framställningen behandlas därtill amerikansk rätt i relevanta delar, för att förstå Trojan Shields genomförande i en mellanstatlig kontext. Det görs konsekvent återkopplingar till den svenska rättstillämpningens syn på aspekter av Trojan Shield som behandlas i uppsatsen. Framställningen skrivs i ljuset av den liberala rättssäkerhetsteorin, som betonar individens rättigheter i förhållande till statens maktutövning, och därmed sätter gränser för hur utredningsförfarandet mot den enskilde får genomföras.

Slutsatserna i framställningen är att Trojan Shield utgör en otillbörligt genomförd brottsprovokation enligt svensk rätt. Detta eftersom FBI möjliggjort den vidtagna brottsligheten genom tillhandahållandet av den krypterade kommunikationstjänsten Anom. Brottsprovokationen har varit otillbörlig i sitt genomförande då den inte vidtogs inom ramen för någon förundersökning eller till följd av konkreta brottsmisstankar. De formella reglerna vid fattande av beslut om provokativa åtgärder har inte heller beaktats. Trojan Shield

initierades och vidtogs huvudsakligen från USA, där det finns en mer långtgående rätt att vidta provokativa åtgärder i underrättelseförfarandet. Detta har synliggjort en brist i det gränsöverskridande straffrättsliga samarbetet, i synnerhet beträffande mellanstatlig bevisupptagning, då ingripande amerikanska utredningsåtgärder har resulterat i fällande domar till följd av den svenska principen om fri bevisprövning. Detta har resulterat i att intresset för grundläggande fri- och rättigheter inte tillvaratagits.

Förord

Jag minns när jag fick antagningsbeskedet höstterminen 2019 där det stod att jag blivit antagen till juristprogrammet på Lunds universitet. De initiala känslorna var tacksamhet, glädje och rädsla. Nästan fem år senare har jag klarat det. Det har varit bland det svåraste jag gjort, men en upplevelse jag bär med mig för alltid. För detta vill jag rikta några särskilda tack.

Jag vill först och främst rikta ett tack till min fantastiska handledare Karol Nowak. Tack för dina kloka och uppmuntrande råd – jag kommer att bära med mig dem väldigt länge.

Därefter vill jag tacka Nätkurskontoret. Tack för att jag har fått ha världens roligaste jobb vid sidan av mina studier, och för att ni har gett mig ett sammanhang på Juridicum. Jag vill särskilt uppmärksamma mitt kära arbetslag UJK. Ni har förgyllt min vardag och gjort en utmanande och stundvis väldigt pressande studietid till världens underbaraste. I synnerhet ni som blivit mina nära vänner som jag har delat allting med. Er betydelse är obeskrivlig för mig och för er är jag oändligt tacksam.

Maia, tack för att du har varit min trygga punkt på juristprogrammet. Jag hade varit vilse utan dig. Du har gett mig stöd i allting jag gjort sen dag ett och vi har tagit varje steg på utbildningen tillsammans. Du kommer att bli en fantastisk advokat en vacker dag och jag är så stolt över dig.

Jag vill tacka min kära familj. Min fantastiska faster Amila som alltid påminner mig om att jag klarar allt. Min tvillingsyster Alma som alltid finns där för mig. Du är hela min värld. Jag vill tacka min pojkvän Ersed. Du är en helt fantastisk människa och du har gjort den sista terminen på juristprogrammet till den bästa genom att helt enkelt finnas vid min sida. Slutligen vill jag tacka mina kära föräldrar. Ni har lärt mig att hårt arbete ger utdelning, och att jag aldrig ska sluta kämpa för mina drömmar. Med er vid min sida är jag oövervinnlig och vågar äntligen att tro på mig själv. Ert stöd betyder allting för mig!

Malmö, januari 2024

Amela Grgic

Förkortningar

Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
Europakonventionen	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna
EU	Europeiska unionen
FBI	Federal Bureau of Investigation
IMEI	International Mobile Equipment Identity
JO	Justitieombudsmannen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NOA	Polisens nationella operativa avdelning
RICO	The Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act
SOU	Statens offentliga utredningar
USC	United States Code

1 Inledning

1.1 Bakgrund

När kriminalitet tränger över nationsgränserna står brottsbekämpande myndigheter inför den svåra uppgiften att tackla den gränsöverskridande organiserade brottsligheten. Intresset att beivra brott växer och har blivit en viktig politisk fråga. Ledande partier satsar hårt på att tillhandahålla en optimal verktygslåda för myndigheter i deras kamp mot kriminaliteten.¹ Ett av de mest slagkraftiga verktygen är effektiva brottsbekämpnings- och utredningsmetoder. Okonventionella spaningsmetoder, däribland provokativa åtgärder, brukar pekats ut som slagkraftiga i dessa sammanhang.² Provokativa åtgärder är kontroversiella – pragmatiskt sett är de effektiva, men kan komma i konflikt med grundläggande fri- och rättigheter.³ Det finns faktorer som försvårar användningen av åtgärderna, bland annat en vag distinktion mellan brotts- och bevisprovokation, samt att det inte är reglerat i lag.⁴ I en utredning från 2010 föreslogs det att provokativa åtgärder ska lagfästas.⁵ Detta genomfördes inte, men det föreligger för närvarande en ambition att återigen söka sätt att lagstifta om det.⁶ Det beror förmodligen på att man från politiskt håll vill möjliggöra en ökad användning av provokativa åtgärder.

Ett annat exempel på ett slagkraftigt verktyg mot organiserad brottslighet är det gränsöverskridande straffrättsliga samarbetet. Det är inte ovanligt att organisationer som Interpol och Europol bistår svenska brottsutredningar.⁷ Det finns exempel på flera framgångsrika samarbeten som bland annat tagit sikte på knäckandet av krypterade kommunikationstjänster, som numera är en viktig beståndsdel i kriminella aktörers *modus operandi*.⁸ Krypterade kommunikationstjänster beskrivs som ett viktigt brottsverktyg, då framför allt allvarlig brottslighet kräver planering och fungerande kommunikation.⁹ Två exempel på lyckade samarbeten är när fransk polis lyckades knäcka de krypterade kommunikationstjänsterna Encrochat och Sky ECC, och Sverige därigenom kunde använda materialet till brottsutredningar. Insatserna har varit

---

¹ Se *Tidöavtalet: Överenskommelse för Sverige* under rubrik: *Direktiv samarbetsprojekt Kriminalitet*, 2022-10-14.

² Se SOU 2010:103 s. 127 och 150.

³ Axberger (2002) s. 59 f.

⁴ Jfr. SOU 2010:103 s. 150.

⁵ *Ibid.*, s. 155.

⁶ *Tidöavtalet: Överenskommelse för Sverige*, 2022-10-14, s. 26.

⁷ Se avsnitt 6.1.

⁸ SOU 2017:89 s. 201 f.

⁹ SOU 2022:52 s. 140.

kontroversiella och framför allt väckt frågor om integritet, men ändå lett till fällande domar i Sverige.¹⁰

Det senaste framgångsrika internationella samarbetet har varit insatsen Trojan Shield. Den initierades av FBI men kom att involvera 16 länder med Sverige i ledande position. Insatsen är unik eftersom FBI skapade en applikation – Anom – som marknadsfördes mot kriminella som en säker krypterad kommunikationstjänst. Användarna trodde att kommunikationen var privat, men i själva verket övervakades chattarna av bland annat FBI som lagrade informationen. Infiltrationen mynnade ut i insatsen Trojan Shield som avslutades den 7 juni 2021 när Anom togs ned. Genomslaget i Sverige blev stort och ledde till långa fängelsestraff. Insatsen beskrivs som ett slag utan motstycke mot organiserad brottslighet.

I Sverige har reaktionerna till insatsen varit till övervägande del positiva. I landets domstolar har man i stort sett inte ifrågasatt dess förenlighet med svensk rätt. Den allmänna debatten pekar åt liknande håll. Ett exempel är en krönika skriven av journalisten Fredrik Sjöshult där han uttrycker att insatsen var genialisk, och befarar att den ska ge upphov till en ”tröttsam debatt om provokation, bevisprotester och integritet.”¹¹ Kritiska röster har dock höjts, inte minst med betoning på att det utgjort en provokativ åtgärd. I landets domstolar har man på försvarets sida konsekvent hävdad att insatsen och dess tillvägagångssätt utgör en otillbörlig brottsprovokation. I en handfull tingsrätter har man kategoriserat den som otillbörlig provokation.¹² Daniel Larson, åklagare vid Ekobrottsmyndigheten, har kallat Anom för ”alla bevisprovokationers moder” och kritiserat genomförandet.¹³

Trojan Shield har onekligen varit en effektiv insats med ett positivt genomslag ur brottsbekämpnings- och brottsutredningsaspekt – däremot finns det uppenbarligen oegentligheter med dess genomförande. Dessa kan hänföras till flera omständigheter, men i framställningen ska den provokativa aspekten av insatsen undersökas. I synnerhet är det av värde att studera ifall det tagits hänsyn till skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna. Det är två perspektiv som blir relevanta – den svenska hanteringen av provokativa åtgärder och det internationella straffrättsliga samarbetet.

---

¹⁰ Se avsnitt 5.1.3.

¹¹ Sjöshult, Fredrik, *FBI:s present är en jackpot – inte brottsprovokation*, 2021-06-08.

¹² Se avsnitt 3.6.

¹³ Se Larson, Daniel, *Hur tøjbart är rättighetskyddet i det digitala kriget mot den grova brottsligheten?* 2021-08-24.

1.2 Syfte och frågeställningar

Insatsen Trojan Shield genomfördes i ett demokratiskt paradig, det vill säga inom ramen för ett samarbete mellan demokratiska rättsstater. Både Sveriges och USA:s rättssystem har säkerhetsmekanismer med syfte att slå vakt om viktiga värden. Mekanismerna är anpassade för var och ett av systemen. I framställningen ska det undersökas om inhemska processuella skillnader kan medföra att det uppstår luckor vid ett mellanstatligt samarbete, som resulterar i att intresset för grundläggande fri- och rättigheter inte tillvaratas. Det görs inledningsvis en undersökning av Trojan Shields förenlighet med svensk rätt, med fokus på om tillvägagångssättet i insatsen utgjort brottsprovokation. Därefter utreds om Trojan Shield synliggjort en brist i det gränsöverskridande straffrättsliga samarbetet, med fokus på mellanstatlig bevisupptagning. Framställningens syfte är att besvara om bristen resulterat i att grundläggande fri- och rättigheter inte tillvaratagits. För att uppnå syftet kommer frågeställningarna att vara:

- I. Utgör marknadsföringen och tillhandahållandet av Anom brottsprovokation enligt svensk rätt?
- II. Har insatsen Trojan Shield synliggjort en brist i det gränsöverskridande straffrättsliga samarbetet, på så sätt att intresset för de grundläggande fri- och rättigheterna inte tillvaratagits?

1.3 Avgränsningar

Vid Trojan Shields uppdagande aktualiserades en diskussion om huruvida insatsen företagits i strid med lag (2020:62) om hemlig dataavläsning. Rättstillämpningen är i huvudsak överens om att sådant är fallet, men bevisningen accepteras fortfarande till följd av den fria bevisprövningens princip.¹⁴ Trots att det är en relevant diskussion för framställningens syfte avgränsas hemlig dataavläsning bort, då det i stort sett inte råder delade meningar om den omständigheten. Det berörs endast i de fall det är relevant i förhållande till om den eventuella provokationen ska anses vara otillbörligt genomförd.¹⁵

Trots att Trojan Shield involverade flera länder behandlas endast FBI:s och Sveriges roll i framställningen. Insatsen företogs dessutom inom ramen för Europol, Europeiska unionens byrå för samarbete inom brottsbekämpning. Även den EU-rättsliga aspekten avgränsas bort. Detta innebär att samtliga EU-rättsliga avtal och lagstiftning som aktualiseras inom ramen för

---

¹⁴ Se bland annat Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr. B 1756–22 s. 5.

¹⁵ Se avsnitt 3.5.

samarbetet, exempelvis ramavtalet EU:s medlemsstater ingått med USA om ömsesidig rättshjälp¹⁶ inte berörs.

Polisens befogenheter under förundersökningen regleras i kapitel 23 – 28 i rättegångsbalken (1942:740). Framställningen fokuserar emellertid endast på det utredande stadiet som föregår en förundersökning, ibland benämnt som *underrättelseförfarandet*.¹⁷ Förundersökning och tillhörande reglering i rättegångsbalken behandlas därför inte. Framställningen har fortsättningsvis fokus på brottsprovokation som polisiär utredningsmetod ur den provocerades perspektiv. Provokatörens ansvar behandlas inte, trots att det kan utgöra en rättslig ram för vidtagande av provokativa åtgärder. Det görs inte heller en närmare undersökning av bevisprovokation.

Även bevisrätten avhandlas kort i framställningen. Detta utgör inte en redogörelse för det bevisrättsliga läget i Sverige, utan syftar endast till att utreda bevisrätten i relation till brottsprovokation.

Trots att framställningen fokuserar på gränsöverskridande brottslighet redogörs det inte för kapitel 2 i brottsbalken (1962:700) då det är ostridigt att svensk domstol är behörig.

I framställningen är begreppet *grundläggande fri- och rättigheter* av central betydelse och ständigt återkommande. Begreppet har avgränsats till att inbegripa rättigheterna som följer av rätten till en rättvis rättegång, som har sin grund i oskuldspresumtionen och likhet inför lagen. Detta eftersom det främst är dessa rättigheter som kränks genom brottsprovokation.¹⁸ Rättigheterna kan bland annat återfinnas i Europakonventionens artikel 6. Trots att artikeln är av relevans för uppsatsen kommer det inte göras någon ytterligare fördjupning i den. Detta eftersom svensk rätt och aktuell praxis till stor del bygger på Europakonventionen. Dessutom redogörs det i uppsatsen för praxis från Europadomstolen som är hänförlig till artikel 6.

Uppsatsen har komparativa inslag där amerikansk rätt behandlas. Detta är dock inte en renodlad komparativ framställning. Endast det amerikanska regelverket som behandlar brottsprovokation och relevanta delar av bevisrätten redogörs för. Eftersom FBI är den federala polismyndigheten i USA är det inte aktuellt att behandla reglering och praxis på delstatsnivå.

---

¹⁶ Agreement on Mutual Legal Assistance Between the European Union and the United States of America, Doc. 22001A0719(02), 2003-07-19.

¹⁷ Underrättelseförfarandet är arbetet som polisen bedriver för att samla information i syfte att klara upp ett brott eller karlägga brottslighet utan att de som är föremål för polisens intresse vet om det, se Helmius (2000) s. 20.

¹⁸ För mer härom se avsnitt 1.5.

1.4 Metod och material

Syftet med framställningen är att undersöka om intresset för grundläggande fri- och rättigheter tillvaratagits inom ramen för insatsen Trojan Shield, med fokus på provocativa åtgärder och mellanstatlig bevisupptagning. För att uppnå syftet ska två frågeställningar besvaras. Vid besvarandet av dessa har den rättsdogmatiska och rättsanalytiska metoden använts, samt inslag av den komparativa metoden, vilket beskrivs närmare nedan. Det redogörs dessutom löpande för tillhörande material som används inom ramen för de olika metoderna. Allt material kommer inte att redogöras för utan endast det som används mest frekvent i framställningen.

1.4.1 Rättsdogmatisk metod och material

För att uppfylla framställningens syfte är det av vikt att klargöra rättsläget beträffande brottsprovokation och dess rättsliga följder. I detta avseende används rättsdogmatisk metod. Den kännetecknas av att svaret på gällande rätt söks i rättskällorna, vilket utgörs av lagstiftning, rättspraxis, förarbeten och juridisk doktrin.¹⁹ Lagstiftning används inte i någon omfattning då provocativa åtgärder inte regleras i lag. Beskrivningen av rättsläget tar därför tagit sin utgångspunkt i portalavgörandena NJA 2007 s. 1037 (hädanefter: *Rembrandt-provokationen*) och *Teixeira de Castro mot Portugal* som avgjordes i Europadomstolen. Rättsfallen är av central betydelse för bedömningen av huruvida brottsprovokation föreligger, men även dess rättsliga följder. Förarbeten används också, framför allt är SOU 1982:63 och SOU 2010:103 betydelsefulla i framställningen. Trots att de inte är rättsbildande utgör de ett värdefullt verktyg för att klargöra och tolka rättsläget, i synnerhet vid brist på rättsregler.²⁰ Till följd av avsaknaden av lagreglering behandlas dock brottsprovokation relativt sparsamt i förarbeten, vilket är anledningen till att det används i begränsad omfattning.

Även JO-beslut används i syfte att redogöra för gällande rätt beträffande provokationer. JO-beslut är inte en auktoritativ rättskälla.²¹ Däremot undersöker framställningen provocativa åtgärders tillåtlighet som polisiär arbetsmetod. Eftersom JO granskar myndigheter och deras arbete i förhållande till gällande rätt, och därmed uttalar sig om tillåtligheten av provocativa åtgärder, är det en viktig källa i den mån praxis eller förarbeten inte ger svar.

Med beaktande av det ovan anförda är det dock många frågor som lämnas obesvarade beträffande rättsläget avseende brottsprovokationer. Därför tar redogörelsen för gällande rätt till stor del även sin utgångspunkt i doktrin.

---

¹⁹ Kleineman (2018) s. 21.

²⁰ Jfr. Peczenik (1995) *Juridikens teori och metod*, s. 40 ff.

²¹ Jfr. Sandgren (2021) s. 47 f.

Doktrin är i regel inte en primär rättskälla enligt den rättsdogmatiska metoden och dess betydelse är omstridd.²² Kleineman betonar dock doktrinen betydelse vid beskrivning av rättsläget, vilket är ett av syftena med användningen av juridisk litteratur i uppsatsen. Dess användning i ett ”rekonstruerande” syfte är i enlighet med den rättsdogmatiska metoden.²³ Doktrinen används emellertid inte endast i syfte att återge gällande rätt. Vid beskrivning av rättsläget presenteras kritik mot regelverket och praxis, som tar sin utgångspunkt i juridisk litteratur. Enligt Kleineman kan doktrinen, utöver rekonstruktionen av gällande rätt, användas för kritisk granskning av hur den rättsdogmatiska lösningen fungerar, dess konsekvenser och vilka alternativ som står till buds. Genom detta kan den tillföra en tyngd i rättskällevärdet. Förutsättningen för att den ska användas på detta sätt ska vara att det rör sig om vetenskapligt bearbetad litteratur, vilket det gör.²⁴ Litteratur används därutöver som ett hjälpmedel att tolka praxis från Högsta domstolen, Europadomstolen och uttalanden från JO. Den fyller dessutom ut luckor och bidrar med klargöranden i redogörelsen för gällande rätt.

Framför allt är det Axbergers verk *Brottsprovokation* och Petter Asps *Straffansvar vid brottsprovokation* som har en betydelsefull roll i framställningen. Dessa arbeten ger uttryck för rättsläget, då de legat till grund för bland annat prejudikat och hänvisats till flitigt i förarbeten.²⁵ I synnerhet har Axberger fått en betydande roll vid redogörelsen för gällande rätt. Anledningen till detta är då han, genom sin framställning, gjort den mest utförliga beskrivningen och preciseringen av rättsläget och begreppet brottsprovokation. Ulf Lundqvists avhandling *Bevisförbud: en undersökning av möjligheterna att avvisa oegentligt åtkommen bevisning i brottmålsrättegång* och *Laga och rättvis rättegång: om bevisförbud i rättspraxis* används vid redogörelsen för de bevisrättsliga följderna av brottsprovokation.

Ännu en fördel med den rättsdogmatiska metoden är att den i regel tillämpas generellt och abstrakt. Den är inte nödvändigtvis bunden till omständigheterna i enskilda eller konkreta fall.²⁶ Eftersom Trojan Shield utgjort en hemlig operation företagen av huvudsakligen FBI i USA är det inte möjligt att analysera tillvägagångssättet i varje enskilt fall. Den rättsdogmatiska metoden är således väl lämpad för framställningens undersökning av Trojan Shield på ett övergripande plan.

---

²² Jfr. Kleineman (2018) s. 33.

²³ *Ibis.*, s. 34.

²⁴ *Ibid.*, s. 35.

²⁵ Se bland annat SOU 2010:103 s. 124 och NJA 2007 s. 1037.

²⁶ Peczenik (1995) *Juridikens teori och metod*, s. 33.

1.4.2 Rättsanalytisk metod och material

Det föreligger delade meningar beträffande ändamålet med den rättsdogmatiska metoden. Claes Sandgrens uppfattning är att den endast är ämnad att beskriva gällande rätt och är karakteriserad av den huvudsakliga bundenheten till rättskällorna.²⁷ Som presenterats ovan finns det emellertid enligt Kleineman utrymme att inom ramen för den rättsdogmatiska metoden både kritisera och analysera gällande rätt.²⁸ Däremot bör en analys inom ramen för den rättsdogmatiska metoden i huvudsak hålla sig till rättskällorna (och doktrin enligt ovan angivna parametrar). Den rättsanalytiska metoden tillåter däremot en bredare materialinhämtning som grund för sin analys, som inte behöver vara förenlig med rättskälleläran eller endast ta sikte på att förklara gällande rätt.²⁹

I framställningen används en betydande mängd avgöranden från hovrätterna, men framför allt från landets tingsrätter. Underinstansavgöranden utgör inte en rättskälla och konstituerar därmed inte gällande rätt. De används därför inom ramen för den rättsanalytiska metoden.³⁰ Syftet är att framför allt skildra hur den svenska rättstillämpningen betraktar Trojan Shield och bevisningen som härstammar från insatsen. Avgörandena används som underlag för kritik och analys av den svenska rättstillämpningen i relation till insatsen. Förklaringen till den omfattande användningen av tingsrättsavgöranden är att målen relaterade till Trojan Shield inte har prövats i Högsta domstolen och hovrätternas domskäl är förhållandevis korthuggna i vissa avseenden. Resonemangen som presenteras från tingsrätten har inte frångåtts av hovrätten, om inget annat anges. Urvalet av rättsfall har baserats på hur omfattande resonemangen beträffande Trojan Shield och Anom har varit.

Kritiken och analysen av insatsen ur ett liberalt rättssäkerhetsperspektiv bygger på juridisk litteratur och artiklar. Allting företas inom ramen för den rättsanalytiska metoden som tillåter en friare argumentation utifrån materialet.³¹ Vid redogörelsen för framställningens teoretiska ramverk används främst Aleksander Peczeniks verk *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation* och Åke Frändbergs artikel *Om rättssäkerhet*.

En rättspolitisk argumentation förs även inom ramen för den rättsanalytiska metoden, som tar sikte på om ändring av gällande rätt är påkallad. Detta bör inte förväxlas med en *de lege ferenda*-argumentation som förs i enlighet med den rättsdogmatiska metoden. Detta eftersom framställningens

---

²⁷ Sandgren (2021) s. 53.

²⁸ Se Kleineman (2018) s. 36 f.

²⁹ Sandgren (2021) s. 53 f.

³⁰ Jfr. *ibid.*, s. 52 ff.

³¹ *Ibid.*, s. 54.

framåtblickande resonemang inte utgör en utveckling av analysen av gällande rätt.³² Enligt Sandgren bör värderingar som ligger utanför gällande rätt och de auktoritativa rättskällorna, som exempelvis rättspolitiska värden, hållas utanför den rättsdogmatiska metoden. Detta är anledningen till att argumentationen förs i enlighet med den rättsanalytiska metoden. En rättspolitisk argumentation har som syfte att analysera om ändring gällande rätt är påkallad för att en viss värdering eller ändamål bättre ska tillgodoses.³³ Framställningens teoretiska utgångspunkt utgörs av en liberal rättssäkerhetsteori.³⁴ I mitt framåtblickande resonemang argumenterar jag för att en ändring av gällande rätt är påkallad för att bättre tillgodose de liberala rättssäkerhetsvärdena. Min argumentation bygger på det som presenterats tidigare i framställningen. Detta utgörs i viss mån av gällande rätt i form av förarbeten och praxis, men även underrättsavgöranden och artiklar. Detta är dock inte framställningens huvudsakliga syfte.

1.4.3 Komparativ metod och material

Det ska inledningsvis framhållas att detta inte är en renodlad komparativ framställning. Det är därför *inslag* av den komparativa metoden som används. Enligt Sandgren är syftet med den komparativa jämförelsen central för hur den ska genomföras. Om syftet är att göra en utländsk utblick som kastar ljus över svensk rätt räcker det med ett begränsat underlag.³⁵ Detta är fallet i framställningen – USA:s rättsliga system och rättskällelära kommer därför inte att redogöras för. Amerikansk rätt beskrivs på ett övergripande plan med fokus på relevanta regelverk och praxis. Avgöranden från *Supreme Court* används i stor utsträckning på grund av dess auktoritativa ställning i amerikansk rätt, men även rättsvetenskapliga artiklar och doktrin. Dessa har en betydelsefull roll då brottsprovokation inte heller är en lagstadgad företeelse i USA. Paul H. Robinson *Criminal Law Defenses* och verket *Criminal Procedure* har använts i stor omfattning då dessa ger en utförlig redogörelse för rättsläget.

Redogörelsen för det internationella straffrättsliga samarbetet sätter ramen för den komparativa utblicken. Den är inte nationellt avgränsad och regleras således varken i svensk eller amerikansk rätt. De för framställningen relevanta aspekter är dessutom inte heller reglerade i mellanstatliga avtal. Beskrivningen av det internationella samarbetet tar därför sin utgångspunkt i verket *Trust in International Police and Justice Cooperation*.

Det finns flera syften med det komparativa inslaget. Enligt Bogdan kan kunskap om andra länders rättsordningar uppmuntra till reflektion över de egna

---

³² Sandgren (2021) s. 52.

³³ Ibid., s. 55 f.

³⁴ Se avsnitt 1.6.

³⁵ Sandgren (2021) s. 62.

rättsreglerna. Genom komparativa studier utvecklar man dessutom ett djupare och mer kritiskt perspektiv och förhållningssätt till den inhemska lagstiftningen och rättstillämpningen.³⁶ Dessa syften är anledningen till att den komparativa utblicken är relativt avsmalnad. Poängen är alltså inte att jämföra det svenska och amerikanska regelverket om brottsprovokation, utan att reflektera kritiskt över de svenska rättsreglerna, men även det gränsöverskridande straffrättsliga samarbetet mellan Sverige och USA.

Det finns ”fallgropar” vid arbete med inslag av den komparativa metoden, i synnerhet när det rör sig om annorlunda rättssystem som det angloamerikanska. På grund av processuella skillnader kan en amerikansk lösning på ett problem, som framstår som fullständigt självklar, inte ha samma effekt i Sverige.³⁷ Jag undviker därför att rakt av rekommendera inkorporering av amerikanska processuella regler i Sverige.

1.5 Teori

Uppsatsen studerar Trojan Shields genomförande med fokus på Sveriges och FBI:s – USA:s federala polismyndighets – roll i insatsen. Det rör sig alltså om två demokratiska rättsstater. Detta aktualiserar flera skyldigheter från statsmakternas håll för upprätthållande av rättssäkerheten. Framställningens teoretiska utgångspunkt grundar sig därför i den liberala rättssäkerhetsteorin, vilken ger uttryck för att individen har rättigheter i förhållande till statens maktutövning.³⁸ Teorin sätter gränser för hur det rättsliga förfarandet mot den enskilde får genomföras genom liberalismen som betonar individens autonomi, frihet och jämlikhet.³⁹ I en rättslig kontext belyser den liberala rättssäkerhetsteorin skydd av individens rättigheter genom säkerställandet av en rättssäker process. Den betonar vikten av balans mellan statens makt och den enskilde medborgaren. Den bör ses i en kontext av att staten är den starkare parten. Med stat avses i framställningen inte endast den inhemska staten, men även främmande stater. Rättssäkerhetsbegreppet hade urholkats om främmande stater hade större befogenheter att kränka värden som är tillförsäkrade varje individ till följd av rättssäkerhetsprincipen.

Utgångspunkten är att statsmakten ska skydda individer från kränkningar av statsmakten. Detta omfattar inte alla företeelser som har en negativ effekt för den enskilde – detta är ju till viss mån poängen med lagstiftning. Med kränkningar avses överträdelser av kvalificerat slag begångna av statsmakten med rättsordningen som medel.⁴⁰ Framställningens syfte är att utifrån den liberala

---

³⁶ Bogdan (2013) s. 15 f.

³⁷ Jfr. *ibid.*, s. 17.

³⁸ Frändberg (1996) s. 24.

³⁹ Se Rawls (1993) s. 30.

⁴⁰ Frändberg (1996) s. 24.

rättssäkerhetsteorin göra en kritisk granskning av insatsen Trojan Shields genomförande och rättsliga följder. Ett liberalt perspektiv kommer att appliceras på de misstänkta inom operationen.

Detta synsätt kan ställas i relation till det utilitaristiska, där nyttan för samhället i stort står i centrum och där ändamålen helgar medlen.⁴¹ Den utilitaristiska teorin tar inte hänsyn till individuella perspektiv, utan snarare en större massas välbefinnande.⁴² Metoder som utformas för att effektivisera brottsbekämpningen bygger i många fall på överväganden som kan hänföras till ett utilitaristiskt tankesätt, inte minst provokativa åtgärder.⁴³ Brottsbekämpningsmetoderna kännetecknas av att grundläggande rättigheter i vissa fall får inskränkas till förmån för brottsbekämpningen, som gynnar samhället i stort.⁴⁴ Rent krasst kan en utilitarist hävda att det är legitimt att göra intrång i en misstänkts grundläggande fri- och rättigheter till förmån uppklarning och bekämpning av samhällsfarlig kriminalitet. En liten andel av befolkningen i samhället är brottslingar, därför kan det argumenteras för att få drabbas negativt av kontroversiella brottsbekämpningsmetoder. Ståndpunkten i framställningen är emellertid att effektiv brottsbekämpning är viktig, men den får inte resultera i ett system som gör avkall på individuella fri- och rättigheter samt rättssäkerhet.

För att klargöra framställningens teoretiska utgångspunkt bör två centrala begrepp klarläggas: Grundläggande fri- och rättigheter och rättssäkerhet. Grundläggande fri- och rättigheter kan inbegripa flera rättigheter som är tillförsäkrade varje individ i ett rättssamhälle. Dessa fastställs ofta i internationella överenskommelser som Europakonventionen. Som framgår av avgränsningen har detta begrepp avgränsats till att innefatta rättigheter som löper större risk att kränkas vid vidtagande av provokativa åtgärder och framför allt brottsprovokation.⁴⁵ Med grundläggande fri- och rättigheter avses i den fortsatta framställningen rätten till en rättvis rättegång som tillförsäkras genom oskuldspresumtionen och likhet inför lagen. Genom att lagföra ett framprovocerat brott kan rättvisan i rättegången ifrågasättas, då det kan innebära att den utsatte till följd av provokationen inte agerat av egen vilja. Likheten inför lagen och oskuldspresumtionen kränks om vissa grupper i samhället systematiskt utsätts för brottsprovokation, i synnerhet när konkretiserad brottsmisstanke inte föreligger.

---

⁴¹ Jfr. med resonemanget i prop. 2022/23:126 s. 61.

⁴² Jfr. Dahlman (2010) s. 84 ff och Petersson (2005) s. 108.

⁴³ Se exempelvis SOU 2010:103 s. 150 där det stadgas att provokativa åtgärder tillmäts stor betydelse i brottsbekämpningen.

⁴⁴ Se prop. 2022/23:126 s. 64 f.

⁴⁵ Jfr. SOU 2010:103 s. 153.

Därefter ska innebörden av rättssäkerhetsbegreppet att klarläggas. Rättssäkerhet är ett mångfacetterat begrepp. Det finns rättsvetare som argumenterar för att rättssäkerhet *endast* har sin grund i förutsebarhet – så kallad formell rättssäkerhet.⁴⁶ Aleksander Peczenik menar emellertid att rättssäkerhetsbegreppet utgörs av formell- och materiell rättssäkerhet, han instämmer dock i att förutsebarhetskravet utgör kärnan i det formella rättssäkerhetsbegreppet.⁴⁷ Förutsebarhet möjliggör för den enskilde att planera sina förehavanden för att inte utsättas för straffrättsliga ingripanden, men skyddar även mot godtycklig rättstillämpning. Utrymme för godtycke skapas bland annat av rättsbrist, vilket är avsaknad av rättslig reglering på ett socialt viktigt område.⁴⁸ Detta går hand i hand med legalitetsprincipen som ger uttryck för att myndighetsutövning ska vara underkastad krav på lagstöd. Legalitetsprincipen är ett fundament till rättssäkerhet. Det är en nödvändig, men inte tillräcklig, faktor för att rättssäkerhet ska föreligga.⁴⁹

Peczenik menar att rättssäkerhetsbegreppet innefattar mer än bara förutsebarhet – nämligen materiell rättssäkerhet. Materiell rättssäkerhet är ett samlingsbegrepp för straffprocessuella och förvaltningsrättsliga principer som härstammar från grundläggande etiska värden. Rättssäkerhet är det juridiska skyddet av dessa värden. Rättssäkerhet kan därför sammankokas till att myndighetsutövning ska vara förutsebart med stöd i lag, och förenligt med etiska värden.⁵⁰ I framställningen likställs den etiska aspekten med de liberala värdena: En syn på den fria människan som ett subjekt med skyldigheter, men även okränkbara rättigheter tillämpas. Rättigheter, som trots ens förflutna eller presumtiva brottsbenägenhet, ska tillförsäkras varje individ. För att rättssäkerhet ska föreligga behöver det finnas rättsregler som slår vakt om de grundläggande fri- och rättigheterna. Rättigheterna som framställningen fokuserar på är rätten till en rättvis rättegång, oskuldspresumtionen och likhet inför lagen.

Framställningen tar sammanfattningsvis sin utgångspunkt i en liberal rättssäkerhetsteori – som kommer att appliceras på de misstänkta och dömda till följd av insatsen Trojan Shield. Perspektivet kan ställas i relation till en utilitaristisk syn på insatsen, där Trojan Shields genomförande och effekt kan betraktas som en nödvändighet för att uppnå ett samhälle utan organiserad brottslighet. De misstänkta grundläggande fri- och rättigheter kommer att stå i centrum – statens brottsbekämpningsintressen står i andra vågskålen.

---

⁴⁶ Se Zila (1990) s. 284 och Frändberg (2000) s. 274.

⁴⁷ Peczenik (1995) *Vad är rätt?* s. 90 ff.

⁴⁸ Frändberg (2000) s. 274.

⁴⁹ Zila (1990) s. 298.

⁵⁰ Peczenik (1995) *Vad är rätt?* s. 91 ff.

Framställningen kan till följd av teorin inte anses utgöra en komplett och allsidig principiell analys av insatsen Trojan Shield.

1.6 Forskningsläget

Det är få rättsvetare som fördjupat sig i brottsprovokation. Tidigare forskning utgörs därför främst av Hans Gunnar Axbergers *Brottsprovokation* och Petter Asps *Straffansvar vid brottsprovokation*. Båda verken gör en grundlig genomgång av brottsprovokation som företeelse, i synnerhet Axberger gör ett försök till precisering av begreppets rättsliga innebörd. Asps verk fokuserar mer på den provocerades rättsliga ansvar vid brottsprovokation. Gällande bevisrättsliga följder av brottsprovokation är det framför allt Ulf Lundqvists avhandling *Bevisförbud: en undersökning av möjligheterna att avvisa oegentligt åtkommen bevisning i brottmålsrättegång* samt *Laga och rättvis rättegång i praxis* som utgör relevant tidigare forskning inom ämnet. Lundqvist gör en grundlig genomgång av de bevisrättsliga följderna av brottsprovokation och hur ett potentiellt bevisförbud skulle kunna utformas.

Det finns ingen forskning som avhandlar brottsprovokation i relation till insatsen Trojan Shield. Avsikten med framställningen är att bidra till forskningsläget genom att studera brottsprovokation i ny kontext, nämligen inom ramen för gränsöverskridande brottsbekämpning med insatsen Trojan Shield som fokus, utifrån en liberal rättssäkerhetsteori.

1.7 Disposition

Framställningens inledande del, kapitel två, beskriver insatsen Trojan Shield och applikationen Anom. Inledningsvis görs en kort redogörelse för tidigare krypterade kommunikationstjänster för att skildra sammanhanget Anom växte fram i. Därefter redogörs det för bakgrunden till insatsen Trojan Shield, följt av en skildring av dess genomförande. Sedan beskrivs Anoms tekniska funktioner, samt FBI:s marknadsföring och distribuering av enheterna. Slutligen avhandlas applikationens genomslag i Sverige och USA. Då syftet med framställningen är att utreda insatsens förhållande till gällande rätt är det nödvändigt att ha en grundläggande förståelse för hur den fungerat och vad den inneburit för svensk brottsbekämpning.

I avsnitt tre behandlas provokativa åtgärder, med fokus på brottsprovokation. Detta utgör således den rättsliga ramen. Avsnittet inleds med en terminologisk genomgång av begreppet, följt av en beskrivning av vilka förutsättningar som måste vara uppfyllda för vidtagande av provokativa åtgärder. Därefter redogörs det för distinktionen mellan brottsprovokation, otillbörlig brottsprovokation och otillbörligt genomförd brottsprovokation. Skillnaden är viktig då de rättsliga följderna varierar beroende på klassificeringen. Slutligen

redogörs för den svenska rättstillämpningens bedömning av Trojan Shield utifrån den provokativa aspekten.

Fjärde avsnittet utgör delanalysen som besvarar framställningens första frågeställning: *Utgör marknadsföringen och tillhandahållandet av Anom brottsprovokation enligt svensk rätt?* Frågeställningen besvaras genom en systematisk genomgång av klassificeringarna av brottsprovokation. Det är viktigt att fastställa vilken sorts brottsprovokation det är fråga om för att kunna gå vidare i framställningen.

Avsnitt fem behandlar de rättsliga följderna av brottsprovokation. Inledningsvis redogörs för de bevisrättsliga följderna – det vill säga vilken inverkan förekomsten av en brottsprovokation ska ha på bevisningen som den förebringat. Redogörelsen har sin utgångspunkt i portalavgörandena *Teixiera de Castro mot Portugal* och *Rembrandtprovokationen*. Denna del avslutas med en genomgång av hur bevisningen härrörande från Trojan Shield värderats i svenska domstolar. Därefter beskrivs hur den provocerades rättsliga ansvar betraktas – det vill säga hur gärningsmannansansvaret ser ut efter att ha begått ett brott till följd av brottsprovokation. Även denna del avslutas med en redogörelse för hur svenska domstolar betraktat det rättsliga ansvaret inom ramen för insatsen Trojan Shield.

I avsnitt sex görs en avsmalnad komparativ utblick med fokus på relevanta regelverk och praxis i USA. Eftersom FBI, som är den amerikanska federala polismyndigheten, initierade och genomförde stora delar av insatsen blir amerikansk rätt relevant. Utblicken är av stor vikt för besvarandet av den andra frågeställningen och utredningen av huruvida Trojan Shield avslöjat en brist i det gränsöverskridande straffrättsliga samarbetet för svenskt vidkommande. Avsnittet inleds med en överblickande redogörelse för det internationella straffrättsliga samarbetet. Därefter följer en beskrivning av USA:s reglering av brottsprovokation, bevisregler och de provocerades rättsliga ställning. Avsnittet avslutas med en redogörelse för vilken betydelse man tillmätt det faktum att insatsen genomfördes i USA i svensk rättstillämpning.

Det sista avsnittet utgör den andra delanalysen som besvarar den andra frågeställningen: *Har insatsen Trojan Shield synliggjort en brist i det gränsöverskridande straffrättsliga samarbetet, på så sätt att intresset för de grundläggande fri- och rättigheterna inte tillvaratagits?* Därefter ges förslag på hur de identifierade bristerna kan lösas utifrån den teoretiska utgångspunkten. Förslagen redogörs för på en översiktlig nivå då detta inte är det huvudsakliga syftet med framställningen.

2 Operation Trojan Shield och Anom

För att kunna tillgodogöra sig innehållet i den fortsatta framställningen är det viktigt att inledningsvis beskriva Trojan Shields genomförande, med fokus på marknadsföringen och distribueringen av applikationen Anom. Detta görs genom en övergripande beskrivning av tidigare krypterade kommunikationstjänster för att förklara sammanhanget Anom växte fram i. Därefter skildras bakgrunden till Trojan Shield, följt av en genomgång av Anoms tekniska funktioner. Slutligen görs en kortfattad skildring av insatsens genomslag i Sverige och USA. Som nämnt utgjorde Trojan Shield en hemlig operation – tillvägagångssättet är möjligtvis därför inte klarlagt på detaljnivå. Däremot är för framställningen relevanta aspekter utredda.

2.1 Tidigare krypterade kommunikationstjänster

Aktörer som är involverade i grov organiserad brottslighet har på grund av organisatoriska skäl ett stort behov av säker kommunikation och lägger stora resurser på det.⁵¹ De har även ett utvecklat säkerhetsmedvetande och anpassar sig efter förutsättningar som råder inom brottsbekämpningen. Ett exempel är att kommunikation numera i princip uteslutande sker på krypterade kommunikationstjänster.⁵² En förklaring till Anoms popularitet bland kriminella är att krypterade kommunikationstjänster är en etablerade del i deras kommunikationssätt. Två populära exempel på kommunikationstjänster är Encrochat och Sky-ECC.

Encrochat grundades år 2016 av företaget Encrochat. Enheterna bestod av krypterade telefoner som användes flitigt inom kriminella kretsar. År 2020 lyckades franska myndigheter knäcka lösningen på ett okänt sätt. Våren samma år inleddes en operation kring Encrochat som leddes av Europol i samarbete med Frankrike och Nederländerna. Sverige deltog genom NOA. Svenska myndigheter tog del av meddelandena genom att begära in informationen via så kallade europeiska utredningsordrar. En domstol i Frankrike beslutade att dela information till Sverige beträffande svenska användare.⁵³ Sommaren 2020 sände företaget Encrochat ut ett varningsmeddelande till samtliga användare och uppmanade dem att göra sig av med telefonerna. All verksamhet upphörde 13 juni 2020.⁵⁴

Sky ECC var också en populär krypterad kommunikationstjänst som utvecklades av företaget Sky Global år 2008. Den ersatte i många fall Encrochat

---

⁵¹ SOU 2012:44 s. 212.

⁵² SOU 2017:89 s. 201 f.

⁵³ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr. B 5457–21 s. 8 f.

⁵⁴ Attunda tingsrätts dom i mål nr. B 10010–20 s. 16.

efter att den knäckts av franska myndigheter.⁵⁵ På samma sätt som med Encrochat hade myndigheter lyckats knäcka tjänsten och samla in dess data. För Sveriges vidkommande inhämtades materialet, likt det gjorts med Encrochat, genom en europeisk utredningsorder.⁵⁶ Sky ECC knäcktes i början på 2021. Till skillnad från Encrochat var Sverige inte med i den operativa fasen gällande Sky ECC.⁵⁷ Detta innebär att Sverige inte hade någon insyn i själva insatsen, utan fick ta del av chattmeddelandena först när informationen inhämtats genom den europeiska utredningsordern.

2.2 Bakgrunden till insatsen Trojan Shield

År 2018 knäckte FBI en krypterad kommunikationstjänst baserad i Kanada som tillhandahölls av Phantom secure, som distribuerade krypterade kommunikationstjänster till kriminella aktörer. Detta resulterade i en vidsträckt efterfrågan på motsvarande system inom kriminella kretsar, i synnerhet i Nordamerika och Australien. Samma år hade FBI, tillsammans med en konfidentiell källa, börjat utvecklat den krypterade kommunikationstjänsten Anom – som lanserades i oktober samma år. Framtagandet av tjänsten skulle sedan mynna ut i polisinsatsen Trojan Shield.⁵⁸

Det var inledningsvis en långsam start för Anom. Kommunikationstjänsten skulle dock få ett uppsving när brottsbekämpande myndigheter lyckades knäcka framför allt Encrochat, men även Sky ECC och Phantom Secure.⁵⁹ I brist på andra krypterade kommunikationstjänster började gängkriminella att använda Anom, som så småningom skulle hamna i knäna på mer än 300 gäng i över 100 länder.⁶⁰ Svensk polis var en av de första polismyndigheterna som anslöt sig till FBI:s verksamhet september 2020 och fick i realtid ta del av information som kunde knytas till svenska användare.⁶¹ Underrättelseinformationen som kom svenska myndigheter till handa hanterades av NOA och fick inledningsvis endast användas i underrättelsesyfte och inte inom ramen för brottsutredningar.⁶²

---

⁵⁵ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr. B 19267–20 s. 13.

⁵⁶ Uppsala tingsrätts dom i mål nr. B 9089–20 s. 16.

⁵⁷ Se Göteborgsposten, *Tusen gängkriminella identifierade via Sky ECC*, 2021.

⁵⁸ Notera att operationen även gick under namnet *OTF Greenlight* i Europa och *Ironside* i Australien. Endast benämningen *Trojan Shield* kommer att användas i framställningen.

⁵⁹ Nationella operativa avdelningen, *Information från krypterad kommunikationstjänst*, 2021-06-08, s. 1.

⁶⁰ Europol, *800 criminals arrested in the biggest law enforcement against encrypted communication*, 2021–06–08.

⁶¹ Europol, *Press conference – Operation Trojan Shield/OTF Greenlight*, 2021-06-08.

⁶² Se Göteborgs tingsrätt, mål B 9647–21, s. 12 och Nationella operativa avdelningen, *Information från krypterad kommunikationstjänst*, 2021-06-08, s 2.

Operation Trojan Shield startade våren 2021, och 16 länder⁶³ samverkade kring informationen som uppdragats genom Anom. I Europa leddes samarbetet av Sverige och Nederländerna i samverkan med Europol. Svensk åklagare skickade en framställan om rättslig hjälp till USA med begäran om att använda materialet i svenska förundersökningar. Informationsinsamlingen avslutades den 7 juni 2021 när applikationen togs ned.⁶⁴ Då hade myndigheterna samlat in mer än 27 miljoner chattmeddelanden från över 12 000 enheter på 45 olika språk, de flesta kopplade till grov gäng- och narkotikabrottslighet.⁶⁵ Detta resulterade i bland annat mer än 700 husrannsakingar, över 800 gripanden, beslag på över åtta ton kokain, 22 ton cannabis och drygt 250 skjutvapen.⁶⁶

2.3 Tekniska aspekter

Genom applikationen Anom skickade användarna, vad de trodde var, end-to-end-krypterade meddelanden till varandra. End-to-end kryptering är när meddelandehåll endast kan läsas av parterna som är involverade i kommunikationen och inte av något annat tredjepartssystem.⁶⁷ Varje användare tilldelades ett unikt meddelande-ID – *jabber identification* – som FBI hade en förteckning över. Trots att användarna därutöver hade alias som kunde ändras var deras unika ID densamma.⁶⁸ FBI hade således kännedom om vilken användare som låg bakom varje meddelande.⁶⁹

Kommunikationstjänsten användes primärt av personer i grov organiserad brottslighet för att samordna narkotikahandling och penningtvätt. Användarna var av uppfattningen att chattmeddelandena var krypterade – i själva verket skickades en kopia av alla meddelanden till FBI i realtid genom en server i ett tredje land.⁷⁰ Detta genom en funktion som gjorde att när meddelanden skickades av användarna skickades automatiskt en dold kopia av meddelandet till en ”ghostanvändare” benämnd ”Bot”. Processen var givetvis osynlig för användaren som skickade meddelandet. Servern samlade och lagrade kopiorna som sedan användes i brottsutredande syfte.⁷¹

---

⁶³ Australien, Österrike, Kanada, Danmark, Estland, Finland, Tyskland, Ungern, Litauen, Nya Zeeland, Nederländerna, Norge, Sverige, Storbritannien och USA.

⁶⁴ Nationella operativa avdelningen, *Information från krypterad kommunikationstjänst*, 2021-06-08, s. 2.

⁶⁵ United States Attorney Office: Southern District of California (2021-06-08).

⁶⁶ Europol, *800 criminals arrested in the biggest law enforcement against encrypted communication*, 2021-06-08

⁶⁷ Polismyndigheten, *Operation Trojan Shield – Technical Details*, 2021-08-31, s. 43 f.

⁶⁸ Göteborgs tingsrätts dom i mål B 9642-21 s. 16.

⁶⁹ Göteborgs tingsrätts dom i mål B 9610-21, s. 8.

⁷⁰ Det är oklart vilket land detta är.

⁷¹ Göteborgs tingsrätts dom i mål B 9647-21 s. 11 ff. och Polismyndigheten, *Operation Trojan Shield – Technical Details*, 2021-08-31, s. 7.

Anom laddades ner till användarnas enheter och doldes i en kalkylatorapplikation. Det verkliga syftet framgick således inte vid genomsökning av enheten. Användaren fick genom att skriva in en hemlig PIN-kod och hålla ned lika-med-tecknet (=) tillgång till den krypterade kommunikationstjänsten. Det fanns även en PIN-kod utformad för nödlägen – när den slogs in raderades all information från enheten.⁷² Tekniken bakom Anom var därmed optimalt utformad för kriminella och gav sken att vara en säker plattform för illegal kommunikation.

För att kunna använda Anom krävdes särskilda enheter, som utåt sett såg ut som vanliga mobiltelefoner. Dessa hade ett unikt 15 siffrigt IMEI⁷³ som var utskriven på enheten eller under batteriet. Enheterna genomgick särskilda förberedelser innan användning – bland annat installation och konfiguration av applikationen Anom. Meddelandena kunde endast skickas inom det slutna nätverket – det gick alltså inte att skicka ett meddelande från en Anom-enhet till en vanlig mobiltelefon.⁷⁴

2.4 Marknadsföringen och distribueringen av Anom

Det finns, som konstaterats tidigare, en stor efterfrågan på krypterade kommunikationstjänster inom organiserad brottslighet. År 2018 knäckte som nämnt FBI den krypterade kommunikationstjänsten Phantom Secure. I samband med rättsprocessen lyckades FBI rekrytera en konfidentiell källa – ”Confidential Human Source”. Vederbörande stod åtalad för brott och arbetade med FBI i utbyte mot ett kortare straff. Källan hade tidigare utvecklat och distribuerat krypterade kommunikationstjänster för Phantom Secure och Sky Global till kriminella aktörer i flera länder. Personen gick med på att utveckla Anom, samt sälja enheterna till dess befintliga nätverk på svarta marknaden för FBI:s räkning.⁷⁵ Anom-enheterna marknadsfördes mot kriminella organisationer som ett ”nytt sofistikerat system med enheter som är omöjliga att dekryptera av rättsväsendet”. Allting skedde under FBI:s kontroll.⁷⁶

FBI var noggranna med att distribueringen av Anom-enheterna inte skulle hamna i fel händer. Det gjordes en granskning av samtliga köpare för att säkerställa att polis inte skulle få tag i dem och därmed sabotera infiltrationen. I början på 2019 vidgades marknadsföringen av Anom-enheterna över nationsgränserna, och den konfidentiella källan erbjöd Anom till tre tidigare distributörer av Phantom Secure som hade kontakter med kriminella nätverk i

---

⁷² Göteborgs tingsrätts dom i mål B 9647–21 s. 14 och United States District Court, Case 3:21-cr-01623-JLS, 28 May 2021, s. 7.

⁷³ International Mobile Equipment Identity.

⁷⁴ Göteborgs tingsrätts dom i mål B 9811–21 s. 4.

⁷⁵ United States District Court, Case 3:21-mj-01948-MSB, 17 May 2021, s. 4 ff.

⁷⁶ Solna tingsrätts dom i mål B 10459–20 s. 42.

Australien. Detta var en ”testlansering” på cirka 50 enheter, som visade sig vara framgångsrik. FBI hade infiltrerat två inflytelserika kriminella nätverk. Trots den framgångsrika testlanseringen hade Anom fortfarande inte etablerat sig på marknaden. Sommaren 2019 tog dock tillväxten fart, mycket tack vare marknadsföringen men även ryktesspridning kriminella emellan. Efter framgången i Australien såg FBI en ökad efterfrågan på enheter både inom och utanför USA. I takt med den ökade efterfrågan började en effektivisering av marknadsföringen och försäljningen av enheterna att göras.⁷⁷

För att säkerställa att tjänsten fick ett trovärdigt intryck utarbetade FBI en strategi – enheterna skulle endast säljas av kriminella aktörer. Den faktiska distributionen av Anom-enheterna skedde alltså genom ovetandes mellanhänder, men på initiativ av källan.⁷⁸ FBI använde sig av välkända nätverkskriminella med hög status i den undre världen, med ett rykte om att ha kunskap och expertis om krypterade kommunikationstjänster. Syftet med att använda sig av dessa distributörer var att de hade förmågan att ”främja, marknadsföra och uppmuntra” andra kriminella att använda sig av den krypterade enheten.⁷⁹

När Anom nådde sin topp fanns det en tydlig efterfrågan av krypterade kommunikationstjänster på den illegala marknaden, särskilt efter nedläggandet av Encrochat, Sky ECC och Phantom Secure. Att kriminella nätverk aktivt sökte efter en ny krypterad kommunikationstjänst som kunde ersätta tidigare tjänster har beskrivits som en ”avsiktlig och strategisk” marknadsföringsaspekt av Trojan Shield. Detta resulterade i, precis som FBI förutsåg, att tidigare användare av Encrochat och Sky ECC så småningom migrerade till plattformen Anom.⁸⁰

2.5 Genomslag

2.5.1 Sverige

Trojan Shield har beskrivits som ett slag utan motstycke mot organiserad brottslighet världen över, inte minst i Sverige. Informationen möjliggjorde uppdragandet och förhindrandet av grova brott. I Sverige förhindrade informationen via Anom dussintals planerade mord och ledde till 155 gripanden av flera ledande kriminella aktörer. Aktörerna var nätverkskriminella med stort inflytande på narkotikamarknaden.⁸¹

---

⁷⁷ United States District Court, Case 3:21-mj-01948-MSB, 17 May 2021, s. 6 ff.

⁷⁸ Europol, *800 criminals arrested in the biggest law enforcement against encrypted communication*, 2021-06-08.

⁷⁹ United States District Court, Case 3:21-cr-01623-JLS, 28 May 2021, s. 4 f.

⁸⁰ Se Göteborgs tingsrätts dom i mål B 9647-21 s. 11.

⁸¹ Se Europol, *Press conference – Operation Trojan Shield/OTF Greenlight*, 2021-06-08.

Gripandena resulterade i flertalet fällande domar med höga straff. En kontinuerlig ståndpunkt på försvarets sida har varit att all bevisning som härstammar från Anom bör avvisas. Invändningarna tar bland annat sikte på att omständigheterna bakom Anom utgjort en otillbörlig provokativ åtgärd och därmed kränkt rätten till en rättvis rättegång. Domstolarna har i nästintill alla fall avfärdat provokationsinvändningarna.⁸²

2.5.2 USA

Genomslaget i USA skiljer sig markant från den i Sverige. FBI hade inte tillåtelse att ladda ner eller läsa meddelanden från Anom-enheterna till följd av amerikanska lagar till skydd för privatlivet (vilket var anledningen till att FBI:S server upprättades i tredje land). Detta ledde till att inga gripanden hänförliga till informationen i chattmeddelandena gjordes.⁸³

Däremot har gripanden till följd av den så kallade RICO-lagen⁸⁴ gjorts.⁸⁵ RICO-lagen föreskriver utökade straffrättsliga påföljder för handlingar som utförs som en del av en pågående kriminell organisation.⁸⁶ Detta innebär att det finns grund att både åtala och döma möjliggörare till brott som uppdragats genom Anom-chattarna. Det handlar alltså inte om åtal för specifika brott som uppdragats genom chattarna. Detta innebär exempelvis att en person som sålt en Anom-telefon kan åtalas och dömas för det, då Anom-plattformen i sig möjliggjort grova brott.⁸⁷ I Sverige finns inte dessa möjligheter.

---

⁸² Se avsnitt 3.6.

⁸³ Malone, Ursula, *Why no-one in America was arrested as part of Operation Ironside*, 2021-06-14.

⁸⁴ Racketeer Influenced and Corrupt Organization Act – en federal lag i USA som är kodifierad i U.S.C.

⁸⁵ P3-krim "Svensken som greps i Turkiet – så blev han en av FBI:s 'most wanted', 2023-11-15.

⁸⁶ 18 U.S.C. § 1962.

⁸⁷ Jfr. 18 U.S.C § 1962 - § 1963.

3 Provokativa åtgärder

Avsnittet inleds med en terminologisk genomgång av begreppet provokativa åtgärder med fokus på brottsprovokation. Distinktionen mellan brotts- och bevisprovokation diskuteras särskilt. Ett terminologiskt klargörande är viktigt då provokativa åtgärder inte har en entydig definition. Därefter redogörs för de rättsliga förutsättningar som måste vara uppfyllda för att provokativa åtgärder ska få vidtas. Ett försök till konstruktion av ett rättsligt ramverk görs, trots avsaknad av rättslig reglering. Skiljelinjen mellan brottsprovokation, otillbörlig brottsprovokation och otillbörligt *genomförd* brottsprovokation beskrivs därefter, vilket är viktigt då kategoriseringen av brottsprovokation har en inverkan på de rättsliga följderna. Slutligen görs en genomgång av svensk rättstillämpnings bedömning av Trojan Shields förenlighet med svensk rätt utifrån den provokativa aspekten.

Avsnittet är skrivet i ljuset av den liberala rättssäkerhetsteorin. Terminologin, de rättsliga förutsättningarna och klassificeringen av de provokativa åtgärderna utgör den rättsliga ramen för statens befogenheter vid underrättelseförfarandet och utgör ett medel för statsmakten att skydda enskilda från godtycklig maktutövning. I brist på annan rättslig reglering bör brottsbekämpande myndigheter förhålla sig till detta. Avsaknad av lagreglering innebär inte att utrymmet att vidta provokativa åtgärder ska ses som oinskränkt – tvärtom innebär det att provokativa åtgärder bör handhas med större försiktighet. Vid lagstiftningsprocesser görs demokratiska avvägningar med hänsyn till grundläggande fri- och rättigheter. Avsaknad av lagreglering – rättsbrist – innebär att en sådan avvägning inte gjorts och att risken för kränkning av grundläggande fri- och rättigheter är större.

3.1 Terminologi

När provokativa åtgärder diskuteras i ett polisrättsligt perspektiv betraktas de som en del i ett större komplex benämnt som okonventionella spaningsmetoder. Hit hör, förutom provokativa åtgärder, bland annat infiltration och avlyssning. Det finns ingen entydig definition på vad som utgör en konventionell respektive okonventionell spaningsmetod.⁸⁸ Helmius och Axberger ställer sig därför kritiska till detta begrepp.⁸⁹

Axberger beskriver att en gemensam nämnare bland de okonventionella spaningsmetoderna är att de kan beskrivas som ifrågasatta, eller rent tvivelaktiga,

---

⁸⁸ SOU 1982:63 s. 129.

⁸⁹ Se Axberger (2002) s. 62 och Helmius (2000) s. 24. Begreppet kommer trots detta användas i den fortsatta framställningen.

ur rättsstats- och rättssäkerhetssynpunkt.⁹⁰ Trots detta finns ingen närmare lagreglering på området. I förarbetena till Polislagen har dock fastslagits principer som ska beaktas vid tillgripande av okonventionella spaningsmetoder:

1. Polisen bör aldrig begå en kriminaliserad handling vid efterforskandet eller avslöjandet av brott.
2. Polisen bör aldrig provocera eller förmå någon att inleda en brottslig aktivitet den inte annars skulle ha begått.
3. Polisen bör aldrig av spaningsskäl underlåta att vidta en åtgärd mot brott eller en misstänkt.

Polisiär provokation, och vad som definitionsmässigt avses med begreppet, är inte fastställt i lag.⁹¹ I en statlig utredning konstaterades det att en lagstadgad definition av begreppet provokativa åtgärder hade varit alltför vidsträckt.⁹² I förarbeten till Polislagen (1984:387) definieras provokation som när:

”polisen i brottsbekämpande arbete använder sig av metoden att locka eller utmana någon till en handling eller ett uttalande, som kan vara besvärande eller på annat sätt negativt för denne eller annan i dennes närhet”.⁹³

Traditionellt sett består provokativa åtgärder av brottsprovokation och bevisprovokation. Det brukar anses fastslaget att brottsprovokation inte är tillåtet, medan bevisprovokation kan vidtas under vissa förutsättningar.⁹⁴ Det är dock inte möjligt att utifrån den begreppsliga distinktionen dra några vidare slutsatser kring företeelsernas tillåtlighet.⁹⁵ Uppdelningen mellan brotts- och bevisprovokation har varit föremål för kritik på grund av att samma provokativa åtgärd kan innebära såväl brotts- som bevisprovokation.⁹⁶ Även begreppet bevisprovokation har ifrågasatts av bland annat Axberger som menar att termen är motsägelsefull från grunden – man provocerar alltså fram bevisning om ”något man i princip redan anser sig veta”.⁹⁷ Det får dock anses okontroversiellt att polis och annan brottsbekämpande myndighet har rätt att vidta

---

⁹⁰ Axberger (2002) s. 62.

⁹¹ Asp (2001) s. 194.

⁹² SOU 2003:74 s. 145.

⁹³ Prop. 1983/84:111 s. 45. Denna definition anses vedertagen och har framhållits i flera sammanhang. Se exempelvis SOU 2010:103 s. 124 f. och SOU 2003:74 s. 113 f., samt NJA 2011 s. 638 p. 10.

⁹⁴ Se bland annat JO 2000/2001 s.118 s. 132 och Helmius (2000) s. 182.

⁹⁵ NJA 2011 s. 638 och Axberger (1989) s. 10 f. och 52.

⁹⁶ Se SOU 2010:103 s. 126 och Asp (2001) s. 205 ff.

⁹⁷ Axberger (2002) s. 62 f.

provokativa åtgärder för att införskaffa bevisning om redan begången brottslighet.⁹⁸ Trots detta får bedömningen av den provokativa åtgärdens tillåtlighet reduceras till hur åtgärden genomförts i det särskilda fallet, och inte på en begreppsmässig grund.⁹⁹

Begreppen brotts- och bevisprovokation är inte tydligt avgränsade från varandra. Flera försök har dock gjorts till att definiera skiljelinjen. Axberger har diskuterat en distinktion som baseras på syftet med den vidtagna åtgärden. Bevisprovokation föreslås vara en åtgärd som företas i syfte att komma åt bevisning om en *begången* gärning medan brottsprovokation företas i syfte att *framkalla* ett brott.¹⁰⁰ Detta har dock problematiserats. Axberger poängterar att en gränsdragning av ovanstående slag som fokuserar på åtgärdens syfte lämnar utrymme åt provokatören att motivera och rubricera sina handlingar genom efterhandskonstruktioner.¹⁰¹ Asp har också ställt sig kritisk till denna gränsdragning. Han hävdar att det inte är lämpligt att syftet ska vara det huvudsakliga kriteriet då syftet inte har bäring på resultatet av handlingen. En åtgärd som företas i syfte att framkalla bevisning kan resultera i brottsprovokation och vice versa. Han förespråkar i stället att provokationen relateras till varje enskild brottslig gärning. Om någon, genom provokation, har förmått att begå ett brott ska det alltid betraktas som att brottsprovokation har skett i relation till den gärningen, oavsett syfte.¹⁰² Särskiljningen ska ske på basis av vad som framkallas.¹⁰³ Även Axberger ansluter sig till denna definition.¹⁰⁴

För att klarlägga terminologin inför den fortsatta framställningen avses med brottsprovokation när polisen i brottsbekämpande eller brottsutredande arbete använder sig av metoden att locka eller utmana någon till handling som resulterar i att ett brott framkallas. Med bevisprovokation avses en åtgärd som resulterar i att bevisning om begången brottslighet framkallas.

3.2 Rättsliga förutsättningar

Som nämnt finns det ingen författningsregel som reglerar tillåtligheten av provokativa åtgärder. Tydligt är dock att svensk rätt sedan länge är negativt inställd till företeelsen i utredningssammanhang, och betonar att provokation ska handhas med försiktighet.¹⁰⁵ Trots avsaknad av uttrycklig lagreglering har

---

⁹⁸ SOU 2010:103 s. 130.

⁹⁹ NJA 2011 s. 638.

¹⁰⁰ Axberger (1989), s. 10 f. Se även SOU 2010:103 s. 124 där man utgått från Axbergers definition.

¹⁰¹ Axberger (1989) s. 11.

¹⁰² Asp (2001) s. 205 f.

¹⁰³ Se Axberger (2002) s. 63 och NJA 2011 s. 638.

¹⁰⁴ Axberger (1989) s. 52 f.

¹⁰⁵ Se bland annat SOU 1948:7 s. 331 f.

allmänt hållna kriterier fastställts i förarbeten som måste beaktas för att vidtagandet av en provokativ åtgärd ska vara lagenlig. Följande kriterier kan urskönjas:

1. Provokativa åtgärder får endast vidtas i fall där stark misstanke om brott föreligger,
2. det ska röra sig om allvarlig brottslighet,
3. behovs- och proportionalitetsprincipen ska beaktas.
4. beslut om tillgripande av provokativa åtgärder ska antingen fattas av åklagare eller polischef, och
5. åtgärden ska dokumenteras noggrant.¹⁰⁶

3.2.1 Kraven på stark misstanke, grov brottslighet och principerna

För att en provokativ åtgärd ska få tillgripas krävs det att stark brottsmisstanke föreligger. Frågan som uppstår är vart misstanken ska riktas. Hur ska exempelvis en situation där polisen har starka misstankar om brottslighet i en viss miljö, men inte kan peka ut strukturen eller de misstänkta i detalj hanteras? Axberger hävdar att det krävs misstanke om konkret brottslighet beträffande en bestämd person för att vederbörande lagligen ska vara föremål för provokativa åtgärder. Det torde endast i undantagsfall föreligga möjligheter att rikta provokativa åtgärder mot en *avgränsad* grupp, men då måste en stark konkretiserad misstanke finnas.¹⁰⁷ Ändamålet med åtgärden ska vara att uppnå ett på förhand definierat resultat.¹⁰⁸ Det är inte tillåtet att använda provokativa åtgärder i syfte att inleda en förundersökning i efterhand till följd av informationen som framkommit genom provokationen. En bred användning av provokativa åtgärder för att ospecifict söka efter information om brottslighet brukar benämnas som *fishing expedition* och är förbjudet.¹⁰⁹

Frågan diskuterades även i narkotikakommissionen. Föremål för diskussion var när en lagenlig spaningsåtgärd får vidtas när polisen inte har ett specifikt brott till vägledning för spaningsförfarandet utan endast vederbörandes bakgrund och livsföring som indikerar att denne är engagerad i kriminell verksamhet. Det konstaterades att provokativa åtgärder inte är tillåtna i dessa fall.

---

¹⁰⁶ Se SOU 1982:63 s. 140 ff och SOU 2010:103 s. 129 f. Kriterierna har bekräftats av Riksåklagaren och JO, se RÅR 2016:1 och JO 2000/01 s. 118.

¹⁰⁷ Axberger (1989) s. 29 ff.

¹⁰⁸ Helmius (2000) s. 187.

¹⁰⁹ Lundqvist (2017) s. 203.

Den presumtive brottslingen måste minst ha vidtagit en åtgärd som visar på kriminell avsikt för att företagande av en laglig provokativ åtgärd ska aktualiseras.¹¹⁰

Polisberedningen ställer sig dessutom i äldre förarbeten kritiska till en fortlöpande användning av okonventionella spaningsmetoder i brottsförebyggande verksamhet, och konstaterar att användning av okonventionella spaningsmetoder ska vara objektanknuten. En systematiskt bedriven verksamhet är inte tillåten. Polisberedningen uttalar vidare:

” Att s.k. fria spanare används på det sättet att civilklädda polismän spanar mot brottslighet på restauranger, vissa allmänna platser eller andra miljöer där brottslighet av ett speciellt slag misstänkts eller erfarenhetsmässigt brukar förövas är väl både godtagbart och i nuvarande läge nödvändigt. Men att [...] polismän under en falsk identitet under en lång tid skulle placeras på exempelvis narkotikamarknaden, inte med uppgift att uppdaga brott utan att fortlöpande skaffa allmänna informationer om förhållandena och vidarebefordra dessa till den öppna polisen kan enligt beredningens mening knappast accepteras. Motsvarande aspekter kan anläggas på de andra spaningsmetoder som har diskuterats i det föregående.”¹¹¹

Uttalandet är en indikation på vilken form av provokation som är acceptabel. En generell slutsats som kan dras är att provokativa åtgärder inte får företas i brottsförebyggande syfte (det vill säga innan en konkretiserad brottsmisstanke föreligger), trots att den som är föremål för provokationen har en allmän brottsbenägenhet.¹¹²

Misstanken ska enligt det andra kriteriet avse allvarlig brottslighet, som exempelvis brott mot rikets säkerhet, narkotikabrottslighet och ekonomisk brottslighet.¹¹³ Axberger menar att det är aningen överdrivet att jämställa dessa, fastän det är typiskt att just så görs. Risker med detta synsätt är att tvivelaktiga, men stundom nödvändiga, metoder som säkerhetspolisen använder sig av ”smyger sig in” i polisarbetet. Det finns därför enligt honom ett behov av ytterligare precisering av vilken typ av brottslighet som motiverar särskilt ingripande spaningsåtgärder som provokation.¹¹⁴

---

¹¹⁰ SPANARK (1980) s. 36.

¹¹¹ SOU 1982:63 s. 143.

¹¹² Jfr. Lundqvist (1999) s. 908.

¹¹³ Se NJA 1953 s. 582 och SOU 1982:63 s. 138.

¹¹⁴ Axberger (1989) s. 32 f.

Det föreligger därtill en lagstadgad skyldighet för poliser att beakta legalitets-, proportionalitets-, och behovsprincipen i all polisiär verksamhet.¹¹⁵ Vid tillgripande av provokativa åtgärder är det framför allt behovs- och proportionalitetsprincipen som blir aktuella.¹¹⁶ Tredje kriteriet tar därför sikte på detta. Behovsprincipen innebär att det ska saknas alternativa, mindre ingripande tillvägagångssätt.¹¹⁷ Vidare ställer principen krav på att provokationsåtgärden ska leda till väsentliga och i utredningen användbara resultat.¹¹⁸ Proportionalitetsprincipen ger i sin tur uttryck för att åtgärden endast får företas mot brottslighet av allvarligt slag. Behovsprincipen är absolut – alternativa tillvägagångssätt ska saknas och den vidtagna åtgärden ska förväntas ge resultat. Proportionalitetsprincipen är däremot inte det, och innebär i stället en avvägning – ibland kan ändamålet helga medlen.¹¹⁹

3.2.2 Kraven på beslutsfattandet

Beslut om tillgripande av provokativa åtgärder ska enligt det fjärde kriteriet fattas av antingen åklagare eller polischef.¹²⁰ Övervägandena som ligger bakom detta krav är hänförliga till att provokativa åtgärder inte får tillgripas om det inte föregåtts av en grundlig prövning och noggranna överväganden.¹²¹ De fungerar alltså som en rättssäkerhetsgaranti. En provokation påverkar därutöver den efterföljande brottmålsprocessen.¹²² Utöver krav på att beslutet ska fattas på chefsnivå kan inte beslutet fattas hur som helst. Det ska upprättas en genomförandeplan som anger:

1. Vilken brottsmisstanke den provokativa åtgärden avser,
2. vilka som är misstänkta,
3. skälen till åtgärden,
4. en redogörelse för hur de provokativa åtgärderna ska genomföras, samt
5. vilket resultat de förväntas leda till.

---

¹¹⁵ Se 8 § Polislagen och Helminen (2000) s. 267.

¹¹⁶ Axberger (1989) s. 22.

¹¹⁷ SPANARK (1980) s. 94.

¹¹⁸ SOU 1982:63 s. 142.

¹¹⁹ Axberger (1989) s. 34 f.

¹²⁰ SOU 1982:63 s. 142.

¹²¹ Axberger (1989) s. 35.

¹²² Se Rikspolisstyrelsen och Riksåklagarens yttrande i JO 2000/01 s. 118.

Vid brådskande ärenden kan beslut om provokativa åtgärder fattas innan en genomförandeplan är upprättad, men då ska den inkomma i efterhand.¹²³

Det föreligger därutöver stränga krav på dokumentation av den vidtagna åtgärden.¹²⁴ Om inte åtgärden har dokumenterats blir det svårt att i efterhand avgöra om den varit motiverad och skett på ett korrekt sätt, det blir alltså en form av rättssäkerhetsgaranti i efterhand.¹²⁵ Av dokumentationen ska framgå:

1. Tidpunkten för beslutet och av vem det har fattats,
2. underlag som legat till grund för beslutet,
3. åtgärdernas genomförande, och
4. vilket resultat de vidtagna åtgärderna har lett till.¹²⁶

Av Åklagarmyndighetens föreskrifter om diarieföring (2005:19) följer att de provokativa åtgärderna också ska registreras i särskilda diaries efter genomförandet.¹²⁷

I praxis har det tillmätts betydelse i vilken mån polisen kunnat ge svar på vad syftet med provokationen varit, vilken konkret brottslighet som föranlett den och vilken bevisning som kunnat säkras genom de provokativa åtgärderna. Avsaknad av ett tillförlitligt svar på dessa frågeställningar talar för otillbörlighet i relation till provokationen.¹²⁸

3.3 Brottsprovokation

Framkallande av brott betraktas som en otillåten företeelse i svensk rätt. Detta har fastslagits av Högsta domstolen, som har uttalat att det inte är tillåtet för brottsutredande myndigheter att vidta åtgärder som resulterar i att ett brott provoceras fram.¹²⁹ Däremot kan som nämnt provokativa åtgärder vara tillåtna i vissa sammanhang, exempelvis om de framkallar bevisning om redan begången brottslighet. Axberger menar att polis inte får framkalla en brottslig vilja genom provokation. Vid vidtagande av en provokativ åtgärd måste således polisen inneha en passiv roll, som att exempelvis under täckmantel inträda i ett *redan existerande* händelseförlopp och exempelvis agera pådrivande. Det

---

¹²³ RÅR 2016:1 s. 2.

¹²⁴ SOU 1982:63 s. 142.

¹²⁵ Axberger (1989) s. 36. Se även JO 1997/98 s. 118.

¹²⁶ RÅR 2016:1 s. 3.

¹²⁷ Se RÅR 2016:1 s. 3 och 2–4 §§ ÅFS 2005:19.

¹²⁸ NJA 2009 s. 475 I.

¹²⁹ Se NJA 2007 s. 1037.

är inte tillåtet att locka till brottslighet genom exempelvis oskäligt gynnsamma erbjudanden eller annan uppenbar frestelse.¹³⁰

Framkallande av brott kan ske i olika former. Två vägledande fall där polisiärt handlande uppenbarligen utgjort brottsprovokation är *Rembrandtprovokationen* och *Teixeira de Castro*. I båda fall hade polisen genom aktivt handlande förmått de åtalade att begå ett brott. I *Rembrandtprovokationen* hade brottsligheten de åtalade gjort sig skyldiga till (häleri genom befattning med en stolen tavla) endast skett inom ramen för, och till följd av, den av polisen vidtagna provokationen. I *Teixeira de Castro mot Portugal* hade polismän, efter flera påtryckningar, förmått klaganden att sälja knark till dem och därmed begå ett brott. Dessa utgör flagranta fall av framkallande av brottslighet. Huruvida brottsprovokation har skett är dock inte alltid lika självklart.

Ett annat exempel från Europadomstolen är *Akbay m.fl. mot Tyskland*. I fallet hade en infiltratör tagit kontakt med Akbay efter att polisen fått underrättelseinformation om att han sålde narkotika. Efter instruktioner från polisen förklarade infiltratören att han kunde ordna att narkotika kunde passera obemärkt förbi tullen genom en av hans kontakter som var hamnarbetare. Efter detta arrangerade Akbay, tillsammans med flera, att 100 kg kokain skulle passera gränsen. Akbay greps med övriga klaganden och dömdes till ett långt fängelsestraff. Europadomstolen anförde att polisen hade arrangerat en säker kanal för smuggling som kontrollerades helt av myndigheterna. Genom detta har polisen skapat betydelsefulla incitament för att smuggla narkotika. Domstolen kom till slutsatsen att polisens handlingar hade utgjort brottsprovokation, då det i slutändan endast var den säkra importkanalen som möjliggjorde smugglingen.¹³¹ Här utgjorde alltså tillhandahållande av säkra importkanaler brottsprovokation, trots att polisen inte nödvändigtvis förmått Akbay att smuggla narkotikan.

I ett fall från JO utgjorde det brottsprovokation att ge någon passiv möjlighet att föröva brott genom placering av stöldgods på allmän plats. I fallet hade polisen efter en serie stölder av motorcyklar placerat ut en motorcykel på gatan i spaningssyfte. Åtgärden resulterade i tillgrepp av motorcykeln och kort därefter gärningsmannens gripande. JO uttalade att åtgärden att ställa ut motorcyklarna utgjorde ett led i utredningen av ett stort antal stölder av samma sorts motorcyklar – det var alltså inte främmande för polis att den aktuella motorcykeln skulle komma att tillgripas. Genom detta, i kombination med polisens passivitet vid tillgreppet, framstod stölden av motorcykeln som en ur brottsspaningssynpunkt önskvärd händelse.¹³² Sammantaget utgjorde

---

¹³⁰ Axberger (1989) s. 28 f.

¹³¹ Se Akbay m.fl. mot Tyskland, pkt. 127.

¹³² JO 2000/01 s. 118.

handlandet brottsprovokation. Beslutet är en värdefull riktlinje för hur långt polisen får gå i utredningsarbetet.

Av ovanstående fall kan alltså konstateras att *möjliggörande* av viss brottslighet har betraktats som framkallande av brott och därmed brottsprovokation. Att sådant är fallet bekräftas även av Axberger.¹³³ I sammanhanget bör även framhållas att en åtgärd som förmått någon att begå en brottslig gärning ska betraktas som brottsprovokation så snart en polisiär myndighet står bakom åtgärden. Om det är utomstående som för polisens räkning utför provokationen saknar betydelse.¹³⁴

3.4 Otillbörlig brottsprovokation

Det görs en åtskillnad mellan brottsprovokation och *otillbörlig* brottsprovokation. I praxis har distinktionen uteslutande vilat på ifall den provocerade begått ett brott den inte annars hade begått om det inte vore för provokationen.¹³⁵ Om detta har skett är provokationen otillbörlig. Den praktiska skillnaden mellan dessa är effekten på den tilltalades rättsliga ansvar.¹³⁶

Bedömningen anknyter till den provocerades brottsbenägenhet. Kriteriet medger större aktivitet från polisens sida i förhållande till den som blivit utsatt för provokationen, ifall det går att fastställa att vederbörande ändå hade begått brottet.¹³⁷ Om någon genom en provokativ åtgärd har förmåtts att begå ett brott den inte annars hade begått karaktäriseras provokationen som otillbörlig. Åtgärden är då i strid med artikel 6 i Europakonventionen där rätten till en rättvis rättegång stadgas.¹³⁸ Notera att det inte strider mot Europakonventionen att vidta provokativa åtgärder, det kan snarare urskönjas en rätt att göra detta.¹³⁹ Det är inte helt klarlagt hur man utreder den provocerades brottsbenägenhet och därmed brottsprovokationens otillbörlighet. Avsaknad av allmänna kriterier är dock förklarliga då det är individuella omständigheter som avgör ifall en brottsprovokation varit otillbörlig.

Det centrala kriteriet i bedömningen av en brottsprovokations otillbörlighet är alltså huruvida den provocerade förmåtts att begå ett brott den inte annars hade begått. I *Rembrandtprovokationen* uttalades att omständigheterna att de

---

¹³³ Se Axberger (1989) s. 7.

¹³⁴ NJA 2007 s. 1037.

¹³⁵ Fastställdes redan i NJA 1951 s. 111 men har bekräftats i åtskilliga källor. Se exempelvis SOU 1982:63 s. 140, SOU 2010:103 s. 131 och NJA 1985 s. 552.

¹³⁶ Se avsnitt 5.2.

¹³⁷ Se Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål nr. B 2462–23 där en av de tilltalade dömdes trots att brottsprovokation förelegat och Axberger (2002) s. 69.

¹³⁸ Se Teixeira de Castro mot Portugal, pkt. 39.

¹³⁹ Se Teixeira de Castro mot Portugal, pkt. 36 och Akbay m.fl. mot Tyskland pkt. 110 och 113.

provocerade först tagit befattning med stöldgodset inom ramen för provokationen, samt att den brottsliga gärningen föranletts av denna, talade för att brottet endast skett till följd av provokationen. Ingen allmän brottsbenägenhet förelåg och brottsprovokationen var därmed otillbörlig.¹⁴⁰ Andra omständigheter som inom svensk rätt har tillmätts betydelse har bland annat varit ifall det har rört sig om välorganiserad och allvarlig kriminalitet, samt om den provocerade haft en aktiv, betydelsefull och central roll i brottsligheten. Något som talar för att den tilltalade kunnat göra sig skyldig till likartad narkotikabrottslighet är ifall det finns en redan etablerad verksamhet, distributionskanal och kundkrets. Vid bedömningen har vikt även fästs vid om personen varit tidigare straffad och hur pådrivande vederbörande varit i brottet.¹⁴¹

Sammanfattningsvis är otillbörlig brottsprovokation, likt ”reguljär” brottsprovokation, otillåten i Sverige. Otillbörlig brottsprovokation är därutöver konventionsstridig. I svensk rätt finns flera exempel på där tilltalade har friats till följd av att de varit föremål för otillbörlig brottsprovokation.¹⁴² Möjligheterna att betrakta en brottsprovokation som otillbörlig är dock begränsade. Om grundläggande krav är uppfyllda, så som att stark misstanke om brott föreligger och att ingen har provocerats att begå ett brott den *inte annars* hade begått, finns det inget hinder mot lagföring av ett framprovocerat brott.¹⁴³

3.5 Otillbörligt genomförd brottsprovokation

Slutligen ska skiljelinjen mellan brottsprovokation och otillbörligt genomförd brottsprovokation att redogöras för. Det kan argumenteras för att all brottsprovokation bör ses som otillbörligt genomförd då brottsprovokation är en otillåten företeelse. Detta är dock inte i linje med nuvarande praxis. Effekten av en brottsprovokation och en brottsprovokation som genomförts på ett otillbörligt sätt manifesteras genom den provocerades rättsliga ansvar. Efter Högsta domstolens avgörande i *Rembrandtprovokationen* kan brottsprovokation som är otillbörlig i sitt genomförande resultera i påföljds lindring.¹⁴⁴ Det bör noteras att all provokation, som bevisprovokation, också kan betraktas som otillbörlig i sitt genomförande och resultera i påföljds lindring.¹⁴⁵

Det finns inga vedertagna kriterier för när en provokativ åtgärd ska ses som otillbörligt genomförd, oftast handlar det dock om att polisen använder sig av otillbörliga metoder. Faktorer som tillmätts betydelse i praxis är bland annat

---

¹⁴⁰ NJA 2007 s. 1037 s. 1045 ff.

¹⁴¹ Se Helsingborgs tingsrätts dom i mål nr. B 915–22 s. 16.

¹⁴² Svea hovrätts dom i mål nr. B 2991–21.

¹⁴³ Se Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål nr. B 2462–23 där de tilltalade fälldes till ansvar trots brottsprovokation.

¹⁴⁴ Se NJA 2007 s. 1037.

¹⁴⁵ Se NJA 2011 s. 638.

om polisen skapat en påtagligt hotfull situation för den provocerade eller själva gör sig skyldiga till brott vid genomförande av den provokativa åtgärden.¹⁴⁶ Det finns ett relativt stort utrymme att betrakta en provokation som otillbörligt genomförd.

Otillbörligt *genomförd* brottsprovokation ska inte förväxlas med otillbörlig brottsprovokation. Otillbörlig brottsprovokation föreligger när en person provocerats att begå ett brott den inte hade begått om det inte vore för provokationen – det är alltså subjektiva faktorer som är avgörande för bedömningen. Otillbörligt genomförd brottsprovokation föreligger däremot när polisen använder sig av objektivt otillbörliga metoder vid genomförandet av brottsprovokationen – det är således objektiva faktorer som är avgörande vid den bedömningen.

3.6 Trojan Shield som provokation i rättstillämpningen

Insatsen Trojan Shield fick ett stort genomslag i Sverige. Den ledde till hundratals gripanden och fällande domar som resulterat i långa fängelsestraff. I rätten har försvarets sida konsekvent hävdats att distribueringen och tillhandahållandet av Anom utgjort en otillbörlig brottsprovokation, och att rätten till en rättvis rättegång därmed kränkts.¹⁴⁷ Invändningen har, med undantag från tre fall i landets tingsrätter,¹⁴⁸ avvisats av samtliga domstolar där Anoms tillåtlighet varit föremål för prövning. Hovrätterna har en samstämmig inställning till att marknadsföringen och tillhandahållandet av Anom inte utgjort brottsprovokation, då företeelsen inte kan ha förmått någon att begå ett brott, syftet har snarare varit att utreda brottslighet.¹⁴⁹ Invändningen har även avfärdats i de flesta tingsrätter. Det medges att Anom har underlättat kommunikation vid brottslighet, men att den omständigheten inte kan medföra att otillbörlig brottsprovokation föreligger.¹⁵⁰ Vidare framförs att Anom-telefonerna inte skulle ha avhållit de tilltalade från att begå narkotikabrott, ”även om brottsligheten kanske inte skulle ha tagit precis den form som nu varit fallet.”¹⁵¹

Vid tre tillfällen bedömdes dock tillvägagångssättet vid distribueringen av Anom utgöra en provokativ åtgärd. I ett fall konstaterade rätten att det rört sig

---

¹⁴⁶ Se NJA 2011 s. 638 och NJA 1985 s. 544.

¹⁴⁷ Se bland annat Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr. 1311–22 s. 3.

¹⁴⁸ Västmanlands tingsrätts dom, mål nr. B 2856–21, Göteborgs tingsrätts dom i mål nr. 9646–21 och Göteborgs tingsrätts dom i mål nr. B 9642–21. Dessa redogörs för nedan i avsnittet.

¹⁴⁹ Se bland annat Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr. B 1756–22 s. 5.

¹⁵⁰ Solna tingsrätts dom i mål nr. B 10459–20 s. 45 f.

¹⁵¹ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr. B 9647–21 s. 39 f.

om bevisprovokation, men att den inte varit otillbörlig då de tilltalade valt att införskaffa Anom-enheterna på eget bevåg.¹⁵² I ett annat fall gick rätten lite längre och fastslog att inhämtningen av bevismaterialet utgjort en otillbörligt genomförd provokativ åtgärd. Otillbörligheten hänfördes till massdataavläsningen som skett utan domstolens tillstånd. Detta resulterade i nedsättning av straffet med sex månader.¹⁵³ Hovrätten frångick dock detta och konstaterade att det inte rörde sig om en provokativ åtgärd.¹⁵⁴

I ett fall från Göteborgs tingsrätt tog rätten *ex officio* ställning till att förfarandet i Trojan Shield utgjort en provokativ åtgärd utan stöd i svensk lag, trots att försvararna inte argumenterat särskilt för detta. Det konstaterades att Anom skapades och marknadsfördes i syfte att ta del av kriminellas kommunikation, parallellt med att de krypterade kommunikationstjänsterna Encrochat och Sky ECC upphörde att fungera. Det utgjorde inte brottsprovokation i den mening att syftet var att framkalla ett brott – och inte heller bevisprovokation då syftet inte var att samla in bevisning. Ingenting i utredningen gav stöd för att användarna inte hade begått liknande brottslighet om det inte vore för plattformen. Marknadsföringen och distribueringen av Anom skulle trots detta beaktas som en provokativ åtgärd. Detta då Anom, med bakgrund av att det under en lång tid var den enda krypterade kommunikationstjänsten på marknaden, var en given plattform för kriminella att kommunicera om brottslighet på. Det underlättade därmed brottsutövandet och resulterade i att omfattande bevismaterial samlats in. Provokationen klassificerades därtill som otillbörlig i sitt genomförande med hänsyn till den hemliga dataavläsningen som bedrevs utan tillstånd från domstol, och resulterade i en nedsättning av fängelsestraffet med sex månader.¹⁵⁵ Hovrätten avfärdade dock detta, och anslöt sig till den generella uppfattningen landets hovrätter gett uttryck för – nämligen att Trojan Shield inte utgjort en provokativ åtgärd och att grund för påföljdsändring saknades.¹⁵⁶

Det gjordes ett försök att få Anom-bevisningens tillåtlighet prövad av Högsta domstolen, bland annat med hänsyn till att det utgjort en otillbörlig provokation. Dåvarande Riksåklagare Petra Lundh avvisade i ett yttrande till Högsta domstolen prövningstillstånd. Som grund anförde hon, att för att en gärning ska anses vara framprovocerad ska den provocerade genom sitt agerande ha varit så handlingspåverkad av provokatören att den sistnämnda utövat inflytande på de vidtagna brottsliga handlingarna. Att erbjuda en krypterad telefon med marknadsföringen att den aldrig kan knäckas av myndigheter kan

---

¹⁵² Västmanlands tingsrätts dom i mål nr. B 2856–21 s. 72.

¹⁵³ Göteborgs tingsrätts dom i mål 9646–21 s. 35 f.

¹⁵⁴ Se Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr. 1311–22.

¹⁵⁵ Göteborgs tingsrätts dom i mål B 9642–21 s. 77.

¹⁵⁶ Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål B 1224–22 s. 7.

knappast vara så handlingspåverkande. Sådant tillhandahållande kan alltså inte ha väckt en brottslig vilja.¹⁵⁷ Efter att ha gått igenom materialet i den överklagade domen meddelade Högsta domstolen att skäl för prövningstillstånd inte föreligger.¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ Åklagarmyndigheten svarsskrivelse (2022) s. 8 f.

¹⁵⁸ Högsta domstolens beslut i mål nr. B 1618–22 s. 2 f.

4 Analys: Utgör marknadsföringen och tillhandhållandet av Anom brottsprovokation?

Analysen ämnar besvara den första frågeställningen. Tanken bakom avsnittets utformning är att utreda varje kategori av brottsprovokation på ett tydligt och avgränsat sätt. Det är viktigt att kategorisera den eventuella brottsprovokationen för att kunna fastställa de rättsliga konsekvenserna. Till följd av Trojan Shields sekretessbelagda natur är det omöjligt att utreda insatsens rättsliga kategorisering i förhållande till varje utsatt individ, utan en helhetsbedömning av insatsens genomförande görs i stället. Utgångspunkten är att FBI har, i samarbete med den konfidentiella källan, arbetat gränsöverskridande i marknadsföringen och distribueringen av Anom, samt i realtid tagit del av svenska användares chattmeddelanden. Den liberala rättssäkerhetsteorin utgör det teoretiska ramverket för analysen och Trojan Shields påverkan på den enskilde står i fokus. Om insatsen utgjort brottsprovokation innebär detta att de misstänkta grundläggande fri- och rättigheter kränkts av en främmande statsmakt. De misstänkta betraktas i enlighet med teorin som subjekt med okränkbara rättigheter – trots deras förflutna eller potentiella brottsbenägenhet. Det finns således gränser hur utredningsförfarandet mot dem får genomföras.

4.1 Brottsprovokation

Framställningens första frågeställning lyder: *Utgör marknadsföringen och tillhandahållandet av Anom brottsprovokation enligt svensk rätt?* I svensk rättstillämpning står det klart att svaret på frågan är nej. Hovrätterna har enhälligt avfärdat provokationsinvändningarna. I många fall endast med ett konstaterande om att Anom inte kan anses ha förmått någon att begå ett brott de inte annars hade begått. Trots att påståendet kan stämma behöver inte detta nödvändigtvis tala för att brottsprovokation inte har skett. Konstaterandet har snarare att göra med bedömningen beträffande *otillbörlig* brottsprovokation. Resulterar en polisiär provokation i att brott framkallats ska åtgärden betraktas som brottsprovokation. I detta avseende har domstolarnas resonemang antingen varit bristfälliga eller frånvarande. Detta kastar ljus över problematiken med att det inte finns något regelverk att förhålla sig till vid bedömningen av om en handling utgör brottsprovokation. Det torde oavsett om brottsprovokationen är otillbörlig eller inte vara angeläget att utreda ifall brottsprovokation har skett, inte minst för att tillvarata intresset för grundläggande fri- och rättigheter.

Första steget är därför att utröna ifall tillhandahållandet och marknadsföringen av Anom har utgjort en provokativ åtgärd. Som nämnt utgör brottsprovokation en provokativ åtgärd, men förekomsten av en provokativ åtgärd

behöver i sin tur inte utgöra brottsprovokation. Enligt förarbeten föreligger provokation när polisen i brottsbekämpande verksamhet lockar någon till en handling som kan vara besvärande för denne.¹⁵⁹ Argument har framförts av vissa domstolar som talar emot att Trojan Shield utgjort en provokativ åtgärd. Ett ständigt återkommande argument är att användare av Anom införskaffat enheterna på eget bevåg, vilket innebär att det omöjligen kan ha utgjort en provokation från FBI:s sida. Detta ger dock en missvisande bild av insatsen. FBI hade en väl genomtänkt strategi för marknadsföringen och distribueringen av enheterna genom att använda sig av välkända nätverkskriminella som hade förmågan att ”främja, marknadsföra och uppmuntra” andra kriminella att använda sig av Anom. Dessutom riktade FBI marknadsföringen av enheterna mot kriminella i hopp om att förmå dem att införskaffa dessa. Det marknadsfördes som ett sätt att kommunicera säkert i förhållande till rättsväsendet. FBI bör mot bakgrund av detta anses ha använt sig av en metod som gick ut på att locka personer till att använda Anom. Det har således utgjort en provokativ åtgärd.

Därefter ska frågeställningen besvaras – nämligen om marknadsföringen och tillhandahållandet av Anom utgjort brottsprovokation. Brottsprovokation föreligger när en provokativ åtgärd resulterar i att ett brott framkallas. I landets domstolar har som nämnt förfarandet i Trojan Shield inte ansetts utgöra brottsprovokation, med hänvisning till att brott inte har framkallats. Uppfattningen delas av riksåklagaren som i sitt yttrande anfört att FBI:s agerande inte kan ha väckt en brottslig vilja. Det går följaktligen att urskönja två huvudsakliga argument mot att Trojan Shield utgjort brottsprovokation – att brotten inte har framkallats av FBI och att förfarandet inte kan ha väckt en brottslig vilja. Inledningsvis ska det första argumentet bemötas.

Att påstå att insatsen inte utgör brottsprovokation med hänvisning till att FBI inte framkallat de individuella brotten är aningen förenklat. Som redogjorts för ovan kan olikartade åtgärder utgöra brottsprovokation. Den huvudsakliga frågan är om det kan uteslutas att tillhandahållandet av den krypterade kommunikationstjänsten Anom möjliggjort brottsligheten i fråga. En liknelse till *Akby m.fl. mot Tyskland* kan göras. I fallet ansåg Europadomstolen att tillhandahållandet av säkra importkanaler för narkotikasmuggling utgjort brottsprovokation, eftersom det möjliggjorde den vidtagna brottsligheten. Även i JO 2000/02 s. 118 utgjorde det brottsprovokation att passivt ge någon möjlighet att föröva brott.¹⁶⁰ Detta kan jämföras med Anom, då FBI skapat en säker kanal för kommunikation och planering av brottslighet. Det kan möjligen finnas undantag till detta på en individuell basis – om två närstående personer

---

¹⁵⁹ Se avsnitt 3.1.

¹⁶⁰ Se avsnitt 3.3.

haft möjlighet att planera ett brott utanför kommunikationstjänsten torde den inte ha möjliggjort brottet i fråga. Detsamma gäller vid narkotikahandel där köparen och säljaren haft möjlighet att kommunicera utanför Anom. Bedömningen är dock en annan om det rör sig om personer som inte haft möjlighet att kommunicera på annat sätt än på Anom. Då torde brottet ha möjliggjorts av kommunikationstjänsten, vilket med bakgrund av det anförda bör anses som brottsprovokation, då FBI har tillhandahållit ett brottsverktyg och därmed framkallat brottet.

Dessutom var i *Akby m.fl. mot Tyskland* omständigheten att den av polisen skapade kanalen utgjort den enda importkanalen för narkotikasmuggling av stor betydelse. Eftersom det var den enda säkra importkanalen var det tveklöst den som möjliggjorde brottet. Det skapade även incitament för de åtalade att använda sig av kanalen. Även här kan paralleller dras till förfarandet i Trojan Shield. Efter nedmonteringen av Encrochat och Sky ECC migrerade deras användare till Anom. Det fanns det mig veterligen ingen liknande krypterad plattform på marknaden. Avsaknaden av krypterade kommunikationstjänster beskrivs som en ”avsiktlig och strategisk” aspekt av Trojan Shield.¹⁶¹ Att Anom användes för brottsliga ändamål torde ha varit en påräknelig och förutsebar följd av distribueringen. Att Anom under betydande tid var den enda tillgängliga krypterade kommunikationstjänsten på marknaden tillmättes även betydelse i ett fall från Göteborgs tingsrätt.¹⁶² I brottmål ligger bevisbördan på åklagaren. För att det inte ska vara fråga om brottsprovokation torde åklagaren i de fall planering uteslutande skett på Anom bevisa att det hade skett på en annan krypterad kommunikationstjänst. Detta har inte gjorts i något av fallen. Med beaktande av att mycket pekar på att det under en betydande tid inte fanns liknande kommunikationstjänster går det inte att utesluta att Anom möjliggjort många av brotten som vidtagits, vilket ska betraktas som brottsprovokation. Att stora delar av distributionen och marknadsföringen genomförts av den konfidentiella källan saknar betydelse, eftersom det gjordes under FBI:s ledning.

Det andra argumentet är att Anom inte kan ha väckt en brottslig vilja. Brottslig vilja ska inte förväxlas med allmän brottsbenägenhet. Huruvida en brottslig vilja har väckts avgörs utifrån myndigheternas agerande. Den allmänna brottsbenägenheten anknyter till om brottsprovokationen ska betraktas som otillbörlig. FBI:s agerande har varit pådrivande. En brottslig vilja kan ha väckts genom marknadsföringen av Anom-enheterna som ett ”nytt sofistikerat system med enheter som är omöjliga att dekryptera av rättsväsendet”. Sett till tekniken var Anom-enheterna optimalt utformade för att användas i

---

¹⁶¹ Se avsnitt 2.4.

¹⁶² Se avsnitt 3.6.

brottsligt syfte.¹⁶³ Detta bör ses i ljuset av att Anom, under tiden den hade störst spridning, var den enda krypterade kommunikationstjänsten på marknaden. Att ha en plattform att koordinera sin brottslighet på då övriga krypterade kommunikationstjänster knäckts av polismyndigheter kan väcka en brottslig vilja och därmed utgjort brottsprovokation – det kan i vart fall inte uteslutas.

I enstaka fall har man i domstolar konstaterat att tillhandahållandet av Anom utgjort bevisprovokation. I denna framställning sker ingen individuell bedömning av chattinnehållen. Anom-enheterna kan ha möjliggjort insyn i redan existerande brottsplaner eller begången brottslighet, och därefter använts som bevisning. Då föreligger bevisprovokation. Framställningen ska dock inte fördjupa sig ytterligare i den frågan.

4.2 Otillbörlig brottsprovokation

Otillbörlig brottsprovokation föreligger när den provocerade, till följd av brottsprovokationen, har begått ett brott den inte annars hade begått. Här görs en individuell bedömning som anknyter till den provocerades brottsbenägenhet. Det är av förklarliga skäl inte klarlagt hur bedömningen ska göras. I praxis har man bland annat beaktat om den provokativa åtgärden vidtagits inom ramen för en brottsutredning. Vidare tillmäts om den brottsliga gärningen *endast* skett till följd av den provokativa åtgärden betydelse, i detta fall om tillhandahållandet av den Anom var den enda faktorn som föranledde brottsligheten. Faktorer som indikerar att brottsprovokationen inte varit otillbörlig är ifall det rört sig om välorganiserad allvarlig brottslighet och om den provocerades roll i brottsligheten har varit betydande. Vidare beaktas om det handlar om en etablerad verksamhet, och om den provocerade är dömd för tidigare brottslighet.

Med beaktande av informationen given i presskonferensen och domarna går det att dra slutsatsen att majoriteten, om inte alla brott, som lett till gripande till följd av informationen i Anom-chattarna har koppling till organiserad brottslighet. Enligt presskonferensen rör det sig om högt uppsatta kriminella aktörer. Detta är en omständighet som tyder på att en allmän brottsbenägenhet har funnits hos dessa individer, och att de troligen hade gjort sig skyldiga till likartad brottslighet oberoende av Anom.

I domstol har det bland annat konstaterats att avsaknaden av Anom-enheterna inte hade avhållit de tilltalade från att begå narkotikabrott. Jag instämmer i denna bedömning – av allt att döma har de tilltalade i samtliga mål befunnits sig i en kontext av organiserad kriminalitet som talar för att brott av aktuellt

---

¹⁶³ Se avsnitt 2.3.

slag hade begåtts ändå. I ett fall i underrätterna ansåg domstolen att det utgjort en provokativ åtgärd, men att den inte varit otillbörlig då de tilltalade på egen hand valt att införskaffa enheterna. Trots att införskaffandet enligt min bedömning (på ett generellt plan) skett till följd av brottsprovokation visar ändå en avsikt att i brottsligt syfte använda en krypterad kommunikationstjänst en allmän brottsbenägenhet. Provokationen har därför inte varit otillbörlig, och de provocerade kan inte till följd av Anom-enheterna ansetts begått ett brott de inte annars hade begått. Däremot hade förmodligen brottsligheten tagit en annan form än vad som varit fallet om det inte vore för den krypterade kommunikationstjänsten, med beaktande av att Anom under tiden den hade störst spridning var den enda krypterade kommunikationstjänsten på marknaden.

4.3 Otillbörligt genomförd brottsprovokation

Slutligen är det med hänsyn till det rättsliga ansvaret viktigt att utreda ifall brottsprovokationen kan anses vara otillbörlig i sitt genomförande. Trots att det inte finns kriterier för bedömningen föreligger ett relativt stort utrymme att betrakta en provokation som otillbörligt genomförd. Bedömning aktualiseras när en provokativ åtgärd inte har resulterat i att rätten till en rättvis rättegång oåterkalleligen undergrävs, men har vidtagits på ett sådant sätt att det föreligger grund för påföljds lindring.

Marknadsföringen och tillhandahållandet av Anom har i ett fåtal fall i underrätterna ansetts utgöra en otillbörligt genomförd provokativ åtgärd. Otillbörligheten är hänförlig till massdataavläsningen som vidtogs i strid med lagen om hemlig dataavläsning vid insatsens genomförande. Trots att hemlig dataavläsning avgränsats bort från framställningen finns omständigheter utöver det som talar för att den förestående brottsprovokationen ska anses vara otillbörlig i sitt genomförande.

Det är anmärkningsvärt att man inom rättstillämpningen inte har belyst faktumet att insatsen Trojan Shield inte vidtogs inom ramen för någon förundersökning. Den provokativa utredningsmetoden, och massdataavläsningen för den delen, vidtogs inte mot en avgränsad grupp personer på basis av konkreta brottsmisstankar, i vart fall finns det inga indikationer på att sådant har varit fallet inom ramen för det studerade materialet. Det förefaller snarare vara så att marknadsföringen och distribueringen av enheterna har skett godtyckligt genom den konfidentiella källans kontakter, i hopp om att få fram uppgifter om brottslighet. Ett sådant förfarande benämns som *fishing expedition* och är förbjudet. För att en provokativ åtgärd ska få tillgripas krävs en stark konkretiserad brottsmisstanke mot en person (i undantagsfall en avgränsad grupp personer). Därutöver krävs det att ändamålet med åtgärden ska vara att uppnå ett på förhand definierat resultat. Detta har inte uppfyllts.

I narkotikakommissionen konstaterades dessutom att en hemlig spaningsåtgärd inte får vidtas mot en person endast på basis av att den har en bakgrund och livsföring som indikerar att den är engagerad i kriminell verksamhet. Provokativa åtgärder ska inte bedrivas systematiskt i brottsförebyggande verksamhet. Av förarbeten framgår att det är förbjudet för polisen att under en falsk identitet placera sig på narkotikamarknaden...

”inte med uppgift att uppdaga brott utan att fortlöpande skaffa allmänna informationer om förhållandena”.¹⁶⁴

I operation Trojan Shield placerade sig FBI genom infiltrationen på den illegala marknaden och kunde fortlöpande ta del av kommunikationen i realtid. Att på detta systematiska sätt arbeta brottsförebyggande med provokativa åtgärder strider mot uttalanden som gjorts beträffande vidtagande av provokativa åtgärder i Sverige.

Slutligen har inte de formella kraven på beslutsfattandet av provokativa åtgärder uppfyllts. Omständigheterna kring hur besluten inom ramen för insatsen Trojan Shield har fattats är vaga och odokumenterade, vilket är problematiskt ur ett rättssäkerhetsperspektiv. För att en provokativ åtgärd ska få vidtas behöver flera klaganden göras på förhand. Bland annat vilken brottsmisstanke den provokativa åtgärden avser, vem åtgärden avser, skälen till åtgärden samt vilket resultat det kan förväntas leda till. Efter studier av domar, förundersökningsprotokoll och PM från polismyndigheten har inte något sådant kunnat finnas. Dessutom har inte besluten diarieförts enligt kraven Riksåklagarens riktlinjer ställer. I praxis har avsaknad av konkreta svar på vad syftet med provokationen varit, vilken konkret brottslighet som föranlett den och vilken bevisning som kunnat säkras genom de provokativa åtgärderna talat för otillbörlighet.

Sammanfattningsvis talar det anförda för att brottsprovokationen som företagits inom ramen för Operation Trojan Shield har varit otillbörligt genomförd, då den inte har förhållit sig till den rättsliga ramen som ställts vid vidtagande av provokativa åtgärder i svensk rätt.

4.4 Slutsats

Svaret på den första frågeställningen är att Trojan Shield utgjort brottsprovokation, eftersom det inte kan uteslutas att FBI möjliggjort de vidtagna brotten genom tillhandahållandet av Anom. Detta påstående förstärks av den omständighet att Anom under lång tid var den enda krypterade kommunikationstjänsten på marknaden, och att många användare förflyttades dit från

---

¹⁶⁴ Se avsnitt 3.2.1.

Encrochat och Sky ECC. Åklagaren har med bakgrund av detta att bevisa att planeringen av brottslighet hade skett på en annan plattform i de fall det uteslutande skett på Anom – vilket inte har gjorts. Det kan dessutom inte uteslutas att FBI genom deras marknadsförings- och distributionsstrategi väckt en brottslig vilja hos användarna.

Med beaktande av informationen som förekommit i det studerade materialet har en betydande andel, om inte alla, av de som fällts till ansvar till följd av Anom-bevisningen befunnit sig i en kontext av organiserad brottslighet. Det föreligger därför anledning att anta att de hade gjort sig skyldiga till likartad brottslighet oaktat brottsprovokationen – vilket innebär att otillbörlig brottsprovokation inte föreligger. Däremot har brottsprovokationen varit otillbörlig i sitt genomförande, då den inte vidtogs inom ramen för någon förundersökning eller konkreta brottsmisstankar. Förfarandet har utgjort en *fishing expedition*. Dessutom har inte insatsen följt de formella kraven på en provokativ åtgärd, som en genomförandeplan och dokumentation. Sett till den teoretiska utgångspunkten för framställningen innebär detta att en kränkning av det individuella rättighetskyddet har skett. Dessutom visar genomförandet av insatsen och den bristfälliga dokumentationen brister ur en rättssäkerhetsaspekt.

5 Rättsliga följder av brottsprovokation

Avsnittet utreder de rättsliga följderna av brottsprovokation. Inledningsvis analyseras de bevisrättsliga följderna, följt av en redogörelse för hur bevisningen som tillkommit genom Anom hanterats i svensk rättstillämpning. Därefter skildras hur det rättsliga ansvaret ser ut när ett brott begås till följd av en brottsprovokation. Slutligen följer en redogörelse för hur den svenska rättstillämpningen bedömt det rättsliga ansvaret visavi de åtalade och sedermera dömda till följd av insatsen. Detta företas inom ramen för den liberala rätts säkerhetsteorin. Åtgärderna som redogörs för nedan slår vakt om den enskildes grundläggande fri- och rättigheter vid brottsprovokation, genom exempelvis ett bevisanvändarförbud, eller fungerar som en rättighetskompensation, genom exempelvis påföljds lindring. Syftet är därför att utreda de rättsliga konsekvenserna av insatsen, för att därefter få klargörande i om det svenska regelverket erbjudit ett tillfredsställande skydd eller kompensation för rättighetskränkningen Trojan Shield inneburit.

5.1 Bevisrättsliga följder

5.1.1 Utgångspunkt: Principen om fri bevisprövning

I svensk rätt gäller principen om fri bevisprövning. Principen ger uttryck för att rätten ska, efter en samvetsgrann prövning av allt som förekommit, avgöra vad som är bevisat i målet. Den är kodifierad i 35 kapitlet 1 § rättegångsbalken. Den fria bevisprövningens princip innefattar såväl principen om fri bevisföring som principen om fri bevisvärdering. Principen om fri bevisföring är ett uttryck för att i princip all form av bevisning är tillåten i Sverige. Principen har ansetts främja rättssäkerhet och förutsättningarna för en materiellt riktig dom.¹⁶⁵ I stället för att utesluta bevisning som tillkommit på ett otillbörligt eller felaktigt sätt från processen ges den möjligen ett *lägre bevisvärde*.¹⁶⁶ Principen om fri bevisföring går på så sätt hand i hand med principen om fri bevisvärdering. Bevisvärdering är ett uttryck för när domstolen gör avvägningen av bevisningens styrka. Här är den som utgångspunkt inte bunden av några givna måttsatser eller metoder vid prövningen av styrkan hos den framlagda bevisningen.¹⁶⁷ Det finns en allmän avvisningsregel i 35 kapitlet 7 § rättegångsbalken som tar sikte på att rätten kan avvisa bevisning om den exempelvis inte behövs i målet eller uppenbart skulle bli utan verkan.

---

¹⁶⁵ Nordh (2019) s. 28.

¹⁶⁶ Diesen (2015) s. 119.

¹⁶⁷ Ibid., s. 53.

Bestämmelsen tillämpas ytterst restriktivt och är inte tillämplig vid brottsprovokation.¹⁶⁸

Europadomstolens praxis har inskränkt denna traditionellt sett vidsträckta princip. Det finns numera gränser för vad som får upptas i en rättegång när det gäller otillbörlig eller felaktigt upptagen bevisning. Processens utformning bestäms dock i princip uteslutande fortfarande av nationella lagregler och domstolar.¹⁶⁹ Det kan alltså fortfarande vara tillåtet att återropa utredning som skaffats fram på ett sätt som inte är förenligt med Europakonventionen, så länge den inte anskaffats i strid med de absoluta rättigheterna, som exempelvis förbudet mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling i artikel 3. Endast då kan det finnas anledning att överväga om bevisningen får läggas till grund för en fällande dom.¹⁷⁰ Europadomstolen har dock uttalat att medlemsstaternas nationella domstolar måste rätta sig efter domstolens bedömning av kränkningar.¹⁷¹ Relevant för framställningen är artikel 6 som tillförsäkrar rätten till en rättvis rättegång, där förekomsten av brottsprovokation kan förändra bevisrättens spelregler.

5.1.2 Bevisanvändarförbud vid brottsprovokation?

Till följd av principen om fri bevisprövning har brottsprovokation inte setts som någonting som kan föranleda ett bevisanvändarförbud.¹⁷² Rättsläget ändrades dock efter Europadomstolens avgörande i *Teixeira de Castro mot Portugal* som kom 1998.¹⁷³ Efter att Teixeira de Castro hade dömts till sex års fängelse för narkotikabrott vände han sig till Europadomstolen. Domstolen kom fram till att Teixeira de Castro hade utsatts för en otillbörlig brottsprovokation, och att hans rätt till en rättvis rättegång enligt Europakonventionens artikel 6 hade kränkts. Domstolen gjorde det principiella uttalandet att det utgör en kränkning av artikel 6 att beakta bevisning som åtkommit till följd av brottsprovokation.¹⁷⁴ Bevisanvändarförbudet är kopplat till skyddet för den tilltalades grundläggande fri- och rättigheter.¹⁷⁵

Av domskälen går dock att utläsa att bevisanvändarförbudet inte är definitivt. Rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen behöver per automatik inte anses kränkt endast för att brottsprovokation föreligger. Bevisåtkomsten ska bedömas utifrån ett hypotetiskt prov beträffande ifall

---

¹⁶⁸ Prop. 2004/05:131 s. 159.

¹⁶⁹ Se *Teixeira de Castro mot Portugal*, pkt. 34.

¹⁷⁰ Se bland annat *Khan mot Storbritannien*, *Jalloh mot Tyskland* och NJA 2011 s. 638.

¹⁷¹ Diesen (2015) s. 120.

¹⁷² Kunde som mest resultera i straffflinring om polis agerat uppenbart otillbörligt – se exempelvis NJA 1960 s. 522 och NJA 1989 s. 498.

¹⁷³ Lundqvist (1999) s. 903.

¹⁷⁴ *Teixeira de Castro mot Portugal*, pkt. 36.

¹⁷⁵ Lundqvist (1999) s. 906.

brottet hade kommit till stånd utan den förestående brottsprovokationen. Ifall det förefaller troligt att brottet ändå hade förövats föreligger inget användarförbud.¹⁷⁶ Det går även att, i viss utsträckning, beakta huruvida bevisningen haft en avgörande betydelse i målet. Ju större betydelse, desto större risk är det att rätten till rättvis rättegång har undergrävts. Denna omständighet är dock inte helt klarlagd då domstolen i samband med detta uttalade att intresset att utreda brott inte motiverar användningen av bevisning som tillkommit genom brottsprovokation.¹⁷⁷

Bevisanvändarförbudet som fastslogs i *Teixeira de Castro mot Portugal* har bekräftats i efterföljande fall i Europadomstolen, där domstolen har konstaterat att bevisning som åtkommit genom otillbörlig brottsprovokation måste avvisas för att kraven på rättvis rättegång enligt artikel 6 ska uppfyllas. Strafflindring eller andra liknande åtgärder är inte tillräckliga för att ”läka” processen.¹⁷⁸ Det är emellertid viktigt att påminna om Europadomstolens uttalande att tillåtligheten av bevisning är en nationell angelägenhet, deras syfte är snarare att avgöra huruvida det rättsliga förfarandet varit rättvist.¹⁷⁹ Med detta sagt inverkar bedömningen rent praktiskt på hur nationella domstolar bör se på tillåtligheten av bevisning. De uttalade principerna om artikel 6 i Europakonventionen har bekräftats av Högsta domstolen i efterföljande fall.¹⁸⁰

Efter Europadomstolens avgörande stod det klart att äldre svensk praxis inte var förenlig med de krav som följer av artikel 6 i Europakonventionen. Hur förekomsten av en otillbörlig brottsprovokation skulle hanteras var länge oklart. Detta förändrades i och med Högsta domstolens avgörande i *Rembrandtprovokationen*, där rättsverkningarna av en otillbörlig brottsprovokation klargjordes. Högsta domstolen konstaterade att en otillbörlig brottsprovokation ska resultera i bristande materiell straffbarhetsbetingelse. Detta inverkar på skuld- och ansvarsfrågan, snarare än bevisfrågan. Detta eftersom Högsta domstolen valde att se till skyddsändamålet bakom artikel 6 i Europakonventionen. De konstaterade att det väsentliga enligt bestämmelsen är att domstolen ska avbryta ett inlett förfarande där otillbörlig brottsprovokation förekommit – det finns inget krav på att ”efterlevnaden av konventionen ska tryggas i någon viss ordning”.¹⁸¹

---

¹⁷⁶ *Teixeira de Castro mot Portugal*, pkt. 34–35. Jfr. med begreppet *otillbörlig brottsprovokation*.

¹⁷⁷ *Ibid.*, pkt. 36.

¹⁷⁸ Se exempelvis *Furcht mot Tyskland*, pkt. 64 och pkt. 68–69 och *Morari mot Moldovien*, pkt. 33.

¹⁷⁹ *Teixeira de Castro mot Portugal*, pkt. 34 och *Akbay m.fl. mot Tyskland*, pkt. 109.

¹⁸⁰ Se exempelvis NJA 2007 s. 1037, NJA 2009 s. 475 I och II, samt NJA 2011 s. 638.

¹⁸¹ Se NJA 2007 s. 1037.

I NJA 2011 s. 638 fann Högsta domstolen att otillbörlig *bevisprovokation* förelåg, och gick närmare in på effekten i ett bevisrättsligt hänseende. Det konstaterades att bevisning som anskaffats genom en provokativ åtgärd kan åberopas utan att artikel 6 i Europakonventionen ska utgöra ett hinder, förutsatt att bevisningen ställs i relation till annan utredning. Däremot bör värdet av bevisning som tillkommit genom okonventionella metoder, och därmed utan sedvanliga garantier för den enskildes fri- och rättigheter, bedömas med extra stor försiktighet. Det är viktigt att försvaret ges tillfälle att ifrågasätta bevisningen och möjlighet att föra motbevisning. Ytterst ska domstolen bedöma rättvisan i rättegången sedd som en helhet. Om den vidtagna provokativa åtgärden företagits under otillbörliga former blir detta en fråga att ta hänsyn till genom framför allt val och bestämning av påföljd.¹⁸² I vilken mån bevisningens åtkomst eller ursprung ska tillmätas betydelse bedöms av domstolen inom ramen för den fria bevisvärderingen – det är inte fråga om huruvida bevisning ska tillåtas eller inte.¹⁸³

I litteratur råder det delade meningar om hur kraven satta på Sverige utifrån Europakonventionen och Europadomstolens praxis ska tillgodoses när otillbörlig brottsprovokation ägt rum. Det finns röster som håller med Högsta domstolens bedömning och ställer sig kritiska till ett bevisanvändarförbud. En av dessa är Asp, som menar att ett sådant strider mot den fria bevisprövningens princip i Sverige. Dessutom är ett bevisanvändarförbud inte en adekvat följd av en otillbörlig brottsprovokation. Det är ju själva brottet som tillkommit på ett otillbörligt sätt, inte bevisningen.¹⁸⁴

Ulf Lundqvist tillhör lägret som förespråkar ett bevisanvändarförbud med hänvisning till att det är en nödvändig lösning för att Sverige ska uppfylla de krav som följer av Europakonventionen. Lundqvist konstaterar att Europadomstolen fastslagit att brottsprovokation är en otillåten företeelse även då det rör sig om svårutredd organiserad brottslighet. Övervägandena bakom ett bevisanvändarförbud är hänförliga till vikten av att det rättsliga förfarandet utförs korrekt och rättssäkert.¹⁸⁵ Lundqvist beskriver det som ”betänkligt” att Europadomstolen konstaterat att en brottsprovokation inte alltid resulterar i ett bevisanvändarförbud. Trots detta framhåller domstolen samtidigt att ett allmänt intresse av att utreda brott inte kan motivera att bevisning härrörande från brottsprovokation används.¹⁸⁶

---

¹⁸² NJA 2011 s. 638. Jfr. även med NJA 2009 s. 475 I och II.

¹⁸³ NJA 2011 s. 638.

¹⁸⁴ Asp (2001) s. 220 f.

¹⁸⁵ Lundqvist (1999) s. 906 f.

¹⁸⁶ Teixeira de Castro mot Portugal pkt. 36 och 38 och Lundqvist (1999) s. 910.

Vidare pekar Lundqvist även på att Europadomstolen fäster stor vikt vid rättsgrundsatser i processrätten som relaterar till den misstänktes skyddsintressen.¹⁸⁷ Domstolen tenderar dessutom att understryka att rättighetskyddet ska vara praktiskt och effektivt, inte illusoriskt.¹⁸⁸ Europakonventionen ålägger staten en skyldighet att till viss del genom positiva åtgärder, så som lagstiftning, skapa och vidmakthålla ett effektivt skydd för grundläggande fri- och rättigheter. Därför är en justering av den svenska bevisrätten påkallad, och ett krav bör införas på att oegentligt åtkommen bevisning i brottmål ska avvisas.¹⁸⁹ Ignacio Vita ansluter sig till denna uppfattning och menar att Europadomstolens avgörande i *Teixeira de Castro mot Portugal* inte kan tolkas på något annat sätt än att bevisning som tillkommit till följd av otillbörlig brottsprovokation ska förbjudas.¹⁹⁰

5.1.3 Anom-bevisning i rättstillämpningen

I landets domstolar har man inte tillskrivit bevisning som tillkommit genom Anom ett lägre bevisvärde på grund av dess tillkomstsätt. Detta till följd av principen om fri bevisprövning. Hur man kommit över bevisningen har mindre betydelse än vad den faktiskt utvisar. Däremot ska Anom-bevisning bedömas med särskild försiktighet. Om materialet saknar detaljer eller är ofullständigt i övrigt måste den övergripande utredningen i målet bekräfta uppgifterna i chattarna.¹⁹¹ Omständigheter som tillmäts betydelse är ifall bevisningen i målet endast består av Anom-material och i vilken mån den tilltalade haft möjlighet att granska och ifrågasätta bevisningen. Vidare krävs det att chattarna ger en klar bild av händelseförloppet och att det är klarlagt vem som är avsändare respektive mottagare.¹⁹² Anom-bevisning har tillåtits även i fall där man kommit fram till att det rört sig om otillbörligt genomförd provokation.¹⁹³ I princip samtliga fällande domar som presenterats i framställningen har uteslutande grundats på bevisning från Anom. I många fall utan kompletterande bevisning.

I både över- och underinstanser har man jämfört Anom med Encrochat, och påpekat att de bör likställas i bevisrättsligt hänseende.¹⁹⁴ Samma jämförelse med Encrochat gjordes av dåvarande Riksåklagare vid yttrandet till Högsta domstolen, där hon avstyrkte prövningstillstånd som tog sikte på tillåtligheten

---

¹⁸⁷ Jfr. Lundqvist (2017) s. 240 ff.

¹⁸⁸ Larson, Daniel, *Hur tøjbart är rättighetskyddet i det digitala kriget mot den grova brottsligheten?*, 2021-08-24.

¹⁸⁹ Lundqvist (1998) s. 231 ff.

¹⁹⁰ Vita (2008/09) s. 999.

¹⁹¹ Se bland annat Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr. B 1224–22 s. 7 och mål nr. B 1756–22 s. 5.

¹⁹² Se Solna tingsrätts dom i mål nr. B 10459–20 s. 46 ff.

¹⁹³ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr. B 9642–21 och mål nr. B 9646–21.

¹⁹⁴ Hovrätten för Nedre Norrlands dom i mål nr. B 1890–21 s. 6.

av Anom-bevisning.¹⁹⁵ Det är allmänt vedertaget att Encrochat och Sky ECC tillåts som bevisning till följd av principen om fri bevisprövning. Detta har konstaterats av flera hovrätter efter att kritiska röster höjts med hänsyn till lagen om hemlig dataavläsning.¹⁹⁶

5.2 Den provocerades rättsliga ställning

5.2.1 Påföljds lindring eller bristande straffbarhetsbetingelse
I ovanstående avsnitt framgår att det inte föreligger några bevisrättsliga följder av en otillbörlig brottsprovokation, bortsett från att bevisningen i vissa fall ska bedömas med försiktighet. Det är snarare den provocerades rättsliga ställning som påverkas. I svensk rätt påverkas i de allra flesta fall inte det rättsliga ansvaret till följd av en brottsprovokation.¹⁹⁷ Tidigare kunde endast åtnjutande av strafflindring vara aktuellt om polisen använde sig av provocativa metoder som framstod som uppenbart otillbörliga. Detta benämns som straffmättningslösningen.¹⁹⁸

Efter *Teixiera de Castro mot Portugal* stod det som nämnt klart att straffmättningslösningen inte var tillräcklig för att kompensera för rättighetskränkningen som otillbörlig brottsprovokation innebär av artikel 6 i Europakonventionen. Detta då den inte ger möjlighet för åklagaren att underlåta att väcka åtal eller för domstolen att avbryta ett inlett straffrättsligt förfarande.¹⁹⁹ I *Rembrandtprovokationen* konstaterades att otillbörlig brottsprovokation inte leder till ett bevisanvändarförbud. Den resulterar däremot i en *bristande materiell straffbarhetsbetingelse*. Detta innebär rent konkret att gärningen fortfarande ska anses vara ett brott, men trots att gärningen i och för sig är brottslig ska ett åtal lämnas utan bifall. Det görs alltså en åtskillnad mellan skuld för ett brott och straffbarhet i det konkreta fallet. Straffbarhetsbetingelser ligger utanför brottsbegreppets ram.²⁰⁰ Om en sådan saknas innebär det att det saknas sannolika skäl för en fällande dom, vilket innebär att åtal inte ska väckas. Väcks ändå åtal ska det lämnas utan bifall.²⁰¹

Vad som menas med en materiell straffbarhetsbetingelse kan vara komplicerat och svårförståeligt. Asp illustrerar innebörden på ett pedagogiskt sätt

---

¹⁹⁵ Åklagarmyndigheten svarsskrivelse (2022) s. 2 f.

¹⁹⁶ Se bland annat Svea hovrätts dom i mål nr. B 3203–21 s. 6 och Göta hovrätts dom i mål nr. B 2423–21 s. 24 f. Se Svea hovrätts dom i mål nr. B 9892–21 s. 37 beträffande Sky ECC.

¹⁹⁷ Se bland annat NJA 1960 s. 522 och Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål nr. B 2462–23.

¹⁹⁸ Se exempelvis NJA 1985 s. 544.

¹⁹⁹ Asp (2008) s. 786 f.

²⁰⁰ Asp m.fl. (2013) s. 67.

²⁰¹ Se NJA 2007 s. 1037 och Asp (2008) s. 783.

genom att bryta ned straffrättens grundstruktur.²⁰² Notera att avsaknad av *materiell* straffbarhetsbetingelse innebär att åtal inte ska väckas eller att redan väckt åtal ska ogillas. Avsaknad av *formell* straffbarhetsbetingelse innebär ett rättegångshinder.²⁰³ Dessa ska inte förväxlas med varandra.

För att straffbarhet ska föreligga krävs det att följande kriterier är uppfyllda:

1) Brottsbegreppet

- a) Otillåten gärning: Kraven i en straffbestämmelse är uppfyllda och inget undantag är tillämpligt.
- b) Skuld: Kravet på uppsåt eller oaktsamhet är uppfyllt och gärningspersonen är inte ursäktad.

2) Övriga straffbarhetsbetingelser

- a) Materiella straffbarhetsbetingelser: Exempelvis att den åtalade lever eller att gärningen inte är preskriberad. Hit hör dessutom avsaknad av otillbörlig brottsprovokation.
- b) Formella straffbarhetsbetingelser: Frånvaro av processhinder, exempelvis bristande målsägandeangivelse i 45 kapitlet 8 § rättegångsbalken.

Straffmättningslösningen är likväl fortfarande aktuell. Bristande materiell straffbarhetsbetingelse tar endast sikte på fall där rätten till en rättvis rättegång blivit oåterkalleligen undergrävd till följd av en provokation. Situationen är dock annorlunda när en provokativ åtgärd inte utesluter straffbarhet, men behöver beaktas genom påföljds lindring eller ytterst påföljdseftergift. Detta kan då ske med stöd av 29 kapitlet 5 och 6 §§ brottsbalken.²⁰⁴ Detta aktualiseras om en provokativ åtgärd vidtagits på ett otillbörligt sätt, men inte varit otillbörlig i sig, exempelvis om den vidtagits i strid med lagen om hemlig dataavläsning.²⁰⁵

I och med avgörandet i *Rembrandtprovokationen* har utrymmet att beakta provokationer vid bedömning av den provocerades ansvar ökat jämfört med tidigare praxis, framför allt för att tillförsäkra att svensk rättstillämpning följer kraven i Europakonventionen. Asp har ställt sig frågande till om en

---

²⁰² Se Asp (2008) s. 783.

²⁰³ Asp m.fl. (2013) s. 68.

²⁰⁴ NJA 2007 s. 1037.

²⁰⁵ Se exempelvis Göteborgs tingsrätts dom i mål nr. B 9642–21 s. 77.

straffmättningslösning, i kombination med möjligheten att meddela påföljdseftergift, egentligen står i strid med Europakonventionens krav, då de inte kan tolkas som så långtgående att förfarandet måste avbrytas.²⁰⁶ Viktigt att komma ihåg är att den provocerades rättsliga ansvar trots allt i de flesta fall består oförändrad trots förekomsten av en provokativ åtgärd.

5.2.2 Följderna av Trojan Shield i rättstillämpningen

Relevant för framställningen är fallen där rättstillämpningen betraktat Anom som en provokativ åtgärd och detta fått genomslag i straffmätningen. Detta skedde i två av de studerade fallen. Vid båda tillfällena kom rätten fram till att det rört sig om en otillbörligt genomförd provokation som resulterade i en nedsättning av fängelsestraffet med sex månader. Rätten ansåg att det som gjorde provokationen otillbörlig var den hemliga dataavläsningen som företogs i strid med gällande rätt i Sverige. Detta är i enlighet med den ovan presenterade straffmättningslösningen. Som bekant avfärdades emellertid båda dessa resonemang av hovrätterna.²⁰⁷ Detta resulterar i att ingen av de tilltalade åtnjutit någon strafflindring i de fällande domarna som följt av insatsen Trojan Shield.

5.3 Slutsats

Domstolarna har samstämmt konstaterat att Anom-bevisning inte ska tillskrivas ett lägre bevisvärde på grund av dess tillkomstsätt. Däremot har det i vissa fall framhållits att det ska bedömas med försiktighet och vägas samman med övrig utredning. I nästan samtliga fällande domar har bevisningen utgjorts av Anom-materialet, i många fall utan kompletterande bevisning. Det finns, precis som domstolarna konstaterat, inget stöd för att avvisa bevisning härrörande från Anom, eller per automatik tillskriva den ett lägre bevisvärde. Mot bakgrund av att insatsen Trojan Shield utgjort otillbörligt genomförd brottsprovokation hade jag dock önskat mer eftertänksamhet från domstolarnas sida, då Anom-bevisningen och massavläsningen trots allt gjorts utan erforderliga rättssäkerhetsgarantier. I de fall där det saknats stödbevisning torde den omständigheten ha lyfts fram ytterligare och bevisningen möjligen ha getts ett lägre bevisvärde. Däremot är det viktigt att påpeka att försvaret hade möjlighet att granska och ifrågasätta bevisningen, vilket trots allt talar för att det kan läggas till grund för en fällande dom.

Inom rättstillämpningen har man konstaterat att Anom-bevisning ska värderas på samma sätt som bevisning som åtkommit genom Encrochat.²⁰⁸ Det finns dock markanta skillnader mellan kommunikationstjänsterna. Anom

---

²⁰⁶ Se Asp (2008) s. 786 f.

²⁰⁷ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr. B 9642–21 s. 77 och nr. B 9646–21 s. 35 f.

²⁰⁸ Se avsnitt 3.6.

lästes, till skillnad från Encrochat, av i realtid av bland annat svenska brottsbekämpande myndigheter. Beträffande Encrochat tog svenska myndigheter del av chattinformationen genom begäran om europeisk utredningsorder. Ännu en viktig distinktion är att Encrochat var en redan existerande krypterad kommunikationstjänst som knäcktes av fransk polis. Anom skapades av FBI i infiltrationssyfte och marknadsfördes som ett kommunikationsverktyg vid kriminalitet. Det är därför felaktigt att likställa dessa. Det finns dock trots detta ingen grund för avvisning av Anom-bevisning i svensk rätt.

Beträffande de provocerades rättsliga ställning har tillvägagångssättet i Trojan Shield i två fall betraktats som en otillbörligt genomförd provokativ åtgärd (med hänsyn till massavläsningen som vidtagits i strid med lagen om hemlig dataavläsning). Detta resulterade i påföljds lindring. Dessa resonemang avfärdades av hovrätterna med hänvisning till att insatsen inte utgjort en provokativ åtgärd. Med bakgrund av det som tidigare anförts i framställningen och min inställning till Trojan Shields genomförande instämmer jag inte i hovrätternas bedömningar. Med tanke på att operationen var otillbörlig i sitt genomförande torde i vart fall straffmättningslösningen ha övervägts. Detta innebär inte att en påföljds lindring hade aktualiserats i samtliga fall, men den praktiska effekten av att detta inte ens övervägts har blivit att ingen kompensation har givits till följd av den förestående rättighetskränkningen.

6 Komparativ utblick: Amerikansk rätt

Trojan Shield fick ett stort genomslag i Sverige. Med beaktande av att Trojan Shield genomfördes av FBI från USA är det inte möjligt att studera insatsens betydelse och påverkan på Sveriges straffrättsliga samarbete utan att beröra USA:s regelverk. Avsnittet inleds med en redogörelse för det internationella straffrättsliga samarbetet, vilket utgör ramen för den komparativa utblicken. Därefter behandlas det amerikanska regelverket beträffande brottsprovokation och dess rättsliga följder. Avsnittet avslutas med en redogörelse för hur den svenska rättstillämpningen betraktat faktumet att insatsen genomförts av FBI från USA. I enlighet med den liberala rättssäkerhetsteorin uppmärksammas särskilt i avsnittets inledande och avslutande del farorna med mellanstatlig bevisupptagning, trots att det rör sig om två demokratier. Olika rättsliga syner på företeelser som brottsprovokation kan ge upphov till markanta skillnader i hur långt brottsutredande myndigheter lagligen får gå i utredningsförfarandet. Detta kan resultera i att skyddet för grundläggande fri- och rättigheter sätts ur spel.

6.1 Internationellt straffrättsligt samarbete

Trots att det, i vart fall under överskådlig framtid, är det nationella territoriet som utgör den viktigaste ramen för offentlig maktutövning, får den gränsöverskridande aspekten av rätten en ökad betydelse. Olof Petersson talar om en internationalisering av rätten.²⁰⁹ Utländskt inflytande är förvisso ingenting nytt, i synnerhet inte inom andra rättsområden som exempelvis köprätten och immaterialrätten.²¹⁰ Jämfört med dessa är det internationella straffrättsliga samarbetet relativt underutvecklat. Det förekommer dock gränsöverskridande samarbete även inom straffrättens område. Ett exempel är Interpol – som grundades för drygt 100 år sedan och utgör världens största internationella polisorganisation. Dess syfte är att underlätta informationsutbyte mellan medlemsländerna i arbetet mot gränsöverskridande brottslighet.²¹¹ Interpol kompletterades 1990 med Europol som fokuserar på EU:s medlemsstater.²¹²

Europols operativa förbindelser med tredjeparts-aktörer ökar, inte minst samarbetet med USA. Det har dock inte varit helt okritiserat. Det finns strategiska och operativa avtal mellan aktörerna som föranlett kritik på grund av skillnaderna i standarder för dataskydd.²¹³ Betydelsen av och problematiken med

---

²⁰⁹ Petersson (2005) s. 37 f.

²¹⁰ Jfr. Bogdan (2013) s. 18 f.

²¹¹ Interpol, *Who we are*, <https://www.interpol.int/Who-we-are/What-is-INTERPOL/INTERPOL-Five-actions-for-a-safer-world>.

²¹² Europol, *About Europol*, <https://www.europol.europa.eu/about-europol>.

²¹³ Se Cocq och Galli (2017) s. 144 f, som bland annat anger ”Agreement of 6 December 2001 between the United States of America and Europol” som ett exempel.

materiella skillnader i nationella regleringar vid ett gränsöverskridande samarbete har alltså uppmärksammats. Trots att gränsöverskridande brottslighet kräver internationellt samarbete har det varnats för att skyddet för mänskliga rättigheter kan riskera att bli eftersatt. Behovet av mellanstatlig reglering ökar därför, men även möjliggörande av inhemskt ansvar och rättslig kontroll. Trots ansträngningarna att reglera rättsläget etableras både europeiska och internationella polisenätverk och straffrättsliga samarbeten ofta utanför ramarna för styrning och ansvarsskyldighet.²¹⁴

Som bekant vid det här laget initierades och genomfördes polisinsatsen Trojan Shield till största del i USA. Många av chattarna som legat till grund för fällande domar har därför i första hand samlats in av amerikanska myndigheter, vilket innebär att viktig bevisning förvärvats utomlands. Det finns ingen universell regel som hanterar bevisning som förvärvats utomlands. Mycket beror på rättssystemet i det aktuella landet och eventuella överenskommelser och konventioner som är tillämpliga. I Sverige finns ingen generell regel som förbjuder återopandning av bevisning som förvärvats utomlands. Detta innebär att rättegångsbalken och principen om fri bevisprövning gäller för såväl inhemska som utländska bevisningar.

Det har uppmärksammats att avsaknaden av bevisregler vid internationellt samarbete kan vara problematiskt, särskilt när bevis insamlats i strid med de mänskliga rättigheterna.²¹⁵ Lundqvist uppmärksammade detta problem redan 1998 i sin avhandling. Frågor uppkommer på ett mellanstatligt plan, när bevisning förvärvats korrekt i ett land, men återopandas och används i ett annat land där den inte lagligen hade kunnat åtkommas. Vilket lands regler bör gälla för bevisningen? Lundqvist framhåller särskilt artikel 6 i Europakonventionen, och menar att dess praxis om oegentligt åtkommen bevisning är besvärlig ur ett mellanstatligt bevisrättsligt perspektiv. Han förutspår att en framtida mellanstatlig harmonisering av bevisrätten på straff- och processrättsens område är oundviklig, åtminstone inom EU.²¹⁶

Sverige och USA har ett bilateralt ömsesidigt rättshjälpsavtal som reglerar samarbetet mellan länderna beträffande rättsliga frågor.²¹⁷ Avtalen om ömsesidig rättshjälp behandlar dock inte bevisning eller andra straffrättsliga frågor av materiell karaktär. De reglerar snarare hur utbyte av information och bevisning ska skötas. Avtalet innehåller bestämmelser om olika aspekter av det

---

²¹⁴ Hufnagel och McCartney (2017) s. 3 ff.

²¹⁵ *Ibid.*, s. 7.

²¹⁶ Lundqvist (1998) s. 233.

²¹⁷ Treaty Between the Government of the United States of America and the Government of the Kingdom of Sweden on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters, 2001-12-17.

rättsliga samarbetet, som överföring av dokument och bevis, samt procedurer för att underlätta utredningar och rättsliga processer.²¹⁸

6.2 Brottsprovokation

Provokativa åtgärder är en arbetsmetod som inte är främmande för FBI.²¹⁹ Det har gjorts studier där man konstaterat att bland annat många terrorismål utredda av FBI innehåller indikatorer på att otillbörlig brottsprovokation har förekommit.²²⁰ Eftersom Trojan Shield leddes av FBI finns det anledning att utreda hur företeelsen ska beaktas.

Den svenska begreppsmässiga distinktionen mellan brotts- och bevisprovokation saknar motstycke i amerikansk rätt. Vid provokativa åtgärder brukar man åsyfta ett försvar (*defence*), som kan ligga till grund för en icke-fällande dom.²²¹ Alla amerikanska jurisdiktioner erkänner någon form av försvar mot brottsprovokation.²²² Brottsprovokation som försvar har föreskrivits i Model Penal Code.²²³ Kärnan i försvaret utgörs av att en polisman använt metoder för övertalning eller lockelse som skapat en betydande risk för att ett brott kommer att begås av *andra personer än de som är redo att begå det*.²²⁴

I litteratur brukar begreppet *entrapment* användas för att åsyfta det som i svensk rätt utgör *otillbörlig* brottsprovokation.²²⁵ *Entrapment* föreligger när brottsbekämpande myndigheter väcker en brottslig vilja hos en person som inte annars är benägen (*predisposed*) att begå sådana brott, och myndigheter framkallar utförandet av brottet i syfte att lagföra det.²²⁶ Detta innebär motsatsvis att ett *entrapment*-försvar inte aktualiseras om en person som är predisponerad att begå brottet utsätts för en brottsprovokation. Det är alltså inte otillbörligt om polis tillhandahåller tillfälle, möjlighet eller brottsverktyg för en person som redan är predisponerad att begå brottet. Förhandsbedömning om brottsbenägenhet görs utifrån tidigare domar eller annan information från exempelvis informatörer. Det är alltså tillåtet med omfattande provokativa åtgärder mot presumtiva brottslingar. Det finns inga gränser för i vilken omfattning provokativa åtgärder får användas under en brottsutredning.²²⁷ Detta

---

²¹⁸ Se artikel 1, 5 och 15 i det bilaterala rättshjälpavtalet.

²¹⁹ Jfr. Norris & Grol-Prokopczyk (2015) s. 621 ff.

²²⁰ *Ibid.*, s. 660.

²²¹ Jfr. LaFave m.fl. (2009) s. 326.

²²² Robinson (1984) del 2 s. 509.

²²³ Model Penal Code är en modell som sammanställts av American Legal Institute. Efter publiceringen 1962 reformerade många amerikanska delstater sina strafflagar och än idag baseras många av dem på Model Penal Code.

²²⁴ Model Penal Code § 2.13.

²²⁵ LaFave m.fl. (2009) s. 326 f.

²²⁶ The Attorney General's Guidelines 2002-05-30.

²²⁷ LaFave m.fl. (2009) s. 327 ff.

skiljer sig markant från Sveriges syn på brottsprovokation, som är en benämning för en polisiär utredningsmetod som resulterar i framkallande av brott. Metoden i sig är otillåten i Sverige, oavsett om den utgör otillbörlig brottsprovokation eller inte.

Rätten att vidta provokativa åtgärder är dock inte helt oreglerad. I riktlinjer till FBI fastställda av dåvarande justitieminister John Ashcroft föreskrevs att följande kriterier bör vara uppfyllda för att en provokativ åtgärd ska få vidtas:

1. Gärningens olaglighet ska rimligen vara klarlagd för den provocerade,
2. provokationens natur ska vara rimlig i förhållande till den begångna gärningens natur, och
3. det ska finnas en rimlig förväntan att provokationen ska avslöja ett begånget brott.

Därutöver kan minst ett av följande villkor vara uppfyllt (avsteg från dessa villkor får göras – de är således inte obligatoriska):

1. Det ska finnas en rimlig indikation på att den provocerade begår, har begått eller troligen kommer att begå den provocerade gärningen eller en motsvarande gärning, eller
2. brottstillfället är konstruerat på så sätt att det finns anledning att tro att alla personer som lockas av den provokativa åtgärden redan är predisponerade att delta i denna typ av brottslighet.²²⁸

Riktlinjerna är bevisligen svagt formulerade och utgör inte gällande rätt i USA. Därutöver finns inga tydligt kodifierade parametrar beträffande när en brottsprovokation ska betraktas som otillbörlig.²²⁹ Det har dock gjorts ett försök att fastställa kriterier i litteraturen. För att en polismans agerande ska utgöra otillbörlig brottsprovokation, och därmed aktualisera *entrapment*-försvaret, behöver det röra sig om:

1. Ett beteende som framkallar eller uppmuntrar brottsligt agerande i syfte att inhämta bevisning,
2. en specifik metod ska ha använts vid framkallandet eller uppmuntrandet. Det ska antingen ha skett genom medvetet falska påståenden, eller genom användandet av metoder för övertalning eller förledande som

---

²²⁸ The Attorney General's Guidelines, 2002-05-30 s. 16 f.

²²⁹ Norris & Grol-Prokopczyk (2015) s. 619.

skapar en betydande risk att sådant brott kommer att begås av *andra personer än de som är benägna att begå det*, och

3. beteendet ska vara sådant att det förmår personer *andra än de som är predisponerade att begå brottet* att faktiskt göra det.²³⁰

Av riktlinjerna framgår tydligt att fokus ligger på brottsbenägenheten, snarare än polismannens objektiva agerande. Vad som utgör otillbörlig respektive icke-otillbörlig brottsprovokation har prövats i federal praxis. I *United States v. Russell* fällde man den tilltalade trots att han utsatts för brottsprovokation eftersom man ansåg att han varit predisponerad att begå brottet. I fallet hade en infiltratör tillhandahållit en viktig ingrediens i Russells drogtillverkning. Russell friades inledningsvis av Court of Appeal eftersom de ansåg att det funnits en *oacceptabel grad av statligt deltagande* i den brottsliga verksamheten. Supreme Court höll dock inte med och fastslog att det huvudsakliga elementet i ett *entrapment*-försvar är den tilltalades benägenhet att begå brottet. Det konstaterades att Russell var predisponerad att begå brottet eftersom kemikalierna som tillhandahölls av agenten var harmlösa, lagliga och inte omöjliga, om än svåra, att få tag i. Den olagliga tillverkningen av narkotikan var dessutom inte en sporadisk, isolerad brottslig händelse utan en fortlöpande, olaglig affärsverksamhet.²³¹ Även fall där polisen tillhandahållit olagliga droger inom ramen för provokativa åtgärder har godtagits av Supreme Court, till följd av den tilltalades brottsbenägenhet.²³²

Det finns exempel från Supreme Court där den tilltalade inte ansetts vara predisponerad att begå brottet och där *entrapment*-försvaret varit tillämpligt. I *Jacobson v. United States* upphävdes en fällande dom mot en man som tagit emot barnpornografi via post. Supreme Court uttalade att *entrapment*-försvaret inte hade varit tillämpligt om agenterna erbjudit den tilltalade barnpornografi och den tilltalade, som måste känna till lagen, hade tackat ja till detta. I detta fall hade emellertid den tilltalade varit föremål för 26 månaders upprepade utskick och meddelanden från agenter och fiktiva organisationer innan han gjorde sin beställning. Det var inte bevisat att brottet var oberoende av dessa uppmaningar, snarare en produkt av dem.²³³ Ovanstående fall illustrerar den långtgående rätten för myndigheter att vidta provokativa åtgärder.

---

²³⁰ Robinson (1984) del 2 s. 518 ff.

²³¹ *United States v. Russell*, 411 U.S. 423 (1973).

²³² *Se Hampton v. United States*, 425 U.S. 484 (1976).

²³³ *Jacobson v. United States*, 503 U.S. 540 (1992).

6.3 Bevisregler

Som redogjorts för ovan är principen om den fria bevisprövningen central i Sverige. Med undantag för några regler finns det i princip inga begränsningar för vad som får åberopas inför en domstol. Detta är inte fallet i USA, som har en väl utvecklad praxis kring hur och när bevisning ska tillåtas. En viktig bevisrättslig regel i USA är den så kallade uteslutningsregeln (*the exclusionary rule*). Den ger uttryck för att bevisning som åtkommit eller upptagits genom en kränkning av en medborgares konstitutionella rättigheter ska uteslutas.²³⁴ Den är framför allt tillämplig vid brott mot det fjärde tillägget som fastslår skyddet mot oskälig husrannsakan och beslag.²³⁵ En annan central regel inom amerikansk rätt är doktrinen om frukten från det förgiftade trädet (*fruit of the poisonous tree doctrine*). Detta är en utvidgning av ovanstående uteslutningsregel. Kortfattat innebär den att bevisning som härstammar från olovligt åtkommen bevisning ska per automatik ses som olaglig och därmed avvisas.²³⁶ Ett exempel på detta är bevis som härstammar från ett olagligt framtvingat erkännande.²³⁷

Det finns tre viktiga undantag från ovanstående regler. Första är om antingen den olovliga bevisningen, eller bevisningen som utgör den ”förgiftade frukten”, också kan fås genom en oberoende källa som inte har med den ursprungliga kränkningen att göra.²³⁸ Andra undantaget tar sikte på när sambandet mellan kränkningen och bevisningen inte är tillräckligt stark.²³⁹ Det tredje undantaget blir tillämpligt om bevisningen hade hittats oavsett om en kränkning av rättigheter hade skett eller inte.²⁴⁰

USA har inga bevisförbud som tar sikte på brottsprovokation. Brottsprovokation som företeelse är inte otillåten i amerikansk rätt, till skillnad från svensk. Det som i USA kan resultera i otillbörlig brottsprovokation (och därmed aktualisera ett *entrapment*-försvar) är ifall den utsatta, vid tiden för provokationen, inte har varit predisponerad att begå brottet. Detta ska inte förväxlas med att bevisningen som tillkommit genom brottsprovokation på något sätt avvisas av domstolen. Detsamma gäller i Sverige. Däremot är amerikansk bevisrätt mer rigid. Det är inte osannolikt att rättighetskränkningar som oftast vidtas i samband med en provokativ åtgärd träffas av antingen uteslutningsregeln eller doktrinen om frukten från det förgiftade trädet.

---

²³⁴ Se *Weeks v. United States*, 232 U.S. 383 (1914) och *Mapp v. Ohio*, 367 U.S. 643 (1961), samt *LaFave m.fl.* (2009) s. 127.

²³⁵ Se U.S. Const. Amend. IV – Rights Against Unreasonable Searches and Seizures.

²³⁶ *Silverthorne Lumber Co v. United States*, 251 U.S. 385 (1920).

²³⁷ *LaFave m.fl.* (2009) s. 525.

²³⁸ *Silverthorne Lumber Co v. United States*, 251 U.S. 385 (1920).

²³⁹ Se *Wong Sun v. United States*, 371 U.S. 471 (1963) och *LaFave m.fl.* (2009) s. 526.

²⁴⁰ Se *Nix v. Williams*, 467 U.S. 431 (1984) och *LaFave m.fl.* (2009) s. 530.

6.4 Den provocerades rättsliga ställning

Entrapment-försvaret tillhör gruppen icke-exculperande försvar (*nonexculpatory defences*). Försvaret aktualiseras när ett viktigt allmänintresse ska skyddas eller främjas genom att en fällande dom undviks.²⁴¹ Med andra ord tar det sikte på att den tilltalade kan undkomma ansvar, trots att vederbörande begått brottet och att brottet inte är berättigat eller ursäktat. Exempel på andra icke-exculperande försvar kan vara preskriptionstider eller diplomatisk immunitet.²⁴² I USA erkänns i samtliga delstater, och på federal nivå, otillbörlig brottsprovokation (*entrapment*) som grund för att meddela en icke-fällande dom. På vilken basis den icke-fällande domen ska komma till stånd har det dock rått delade meningar om. I litteratur talas det om att det finns en subjektiv och objektiv modell som kan användas vid bedömningen av den provocerades rättsliga ansvar.²⁴³

Den subjektiva modellen bygger på två element. Den provocerade går fri i fall där provokatören ska ha förmått denne att begå brottet i fråga och den provocerade inte har varit *predisponerad* att begå brottet – det vill säga annars ”oskyldig”. I detta fall blir följden en *ansvarsfrihetsgrund*.²⁴⁴ Den objektiva modellen ger i stället uttryck för att om den tilltalade provocerats att begå ett brott på ett *oacceptabelt sätt* ska vederbörande frikännas – om provokationen är acceptabel ska denne fällas. Den ger uttryck för en *straffrihetsgrund* som resulterar i att straff inte utdöms trots att brott har förövats.²⁴⁵ Elementen den objektiva modellen består av är alltså att provokatören ska ha förmått den provocerade att begå brottet och provokationen ska vara oacceptabel. En provokations otillbörlighet avgörs utifrån hur sannolikt det hade varit att en *normalt laglydig person* hade begått brottet utifrån likadana förutsättningar.²⁴⁶ I bedömningen utgår man alltså ifrån den laglydiga genomsnittsmänniskan.²⁴⁷ Störst fokus läggs på polisens agerande och dess roll i förövandet av brottet, snarare än den tilltalades personliga brottsbenägenhet – till skillnad från den subjektiva teorin.²⁴⁸

Modellerna fastställdes i *Sorrells v. United States*.²⁴⁹ I detta fall valde majoriteten att frikänna den provocerade i enlighet med den subjektiva modellen. Det fanns dock en avvikande mening i fallet som gav uttryck för den objektiva modellen. Skiljaktige ville att frikännandet skulle baseras på provokationens

---

²⁴¹ Robinson (1984) del 2 s. 460.

²⁴² Ibid., del 1 s. 102 f.

²⁴³ Se Ashworth (1999) s. 296 och Altman & Lee (1983) s. 53.

²⁴⁴ Robinson (1984) del 2 s. 513 ff.

²⁴⁵ Ibid., del 1 s. 513.

²⁴⁶ Se Park (1976) s. 169 och Altman & Lee (1983) s. 55.

²⁴⁷ Se Grossman v. STATE of Alaska, Appellee 457 P. 226 (1969).

²⁴⁸ Altman & Lee (1983) s. 53.

²⁴⁹ Se Sorrells v. United States 287 U.S. 435 (1932).

otillbörlighet och inte på den tilltalades skuld eller oskuld.²⁵⁰ Dessa avvikande synsätt har stått emot varandra i efterföljande fall i Supreme Court. Det går dock att dra en slutsats – nämligen att frikännande till följd av otillbörlig brottsprovokation i flesta fall har skett i enlighet med den subjektiva modellen, det vill säga att det utgör en ansvarsfrihetsgrund i amerikansk rätt.²⁵¹ Numera är det vedertaget att den subjektiva modellen gäller.²⁵²

6.5 Rättstillämpningens syn på att insatsen vidtogs i USA

Vilken betydelse omständigheten att insatsen vidtogs från USA ska ha rättsligt är till viss del omstritt. I de flesta studerade fallen står det klart att det är lagenligheten i Sverige som är av betydelse.²⁵³ I ett mål från Göteborgs tingsrätt uttalade domstolen att insatsen ska bedömas utifrån svensk rätt. Huruvida Trojan Shield företagits i enlighet med gällande rätt i USA saknar betydelse för svenskt vidkommande, vilket bekräftades av Hovrätten.²⁵⁴ I Västmanlands tingsrätt har man dock inte tillmätt omständigheten att det inte funnits tillstånd till hemlig dataavläsning någon betydelse då FBI, enligt tingsrätten, följt de lagar och regler som gäller i USA. Det centrala är att Sverige begärt in informationen korrekt.²⁵⁵ Hovrätten hade inga synpunkter tingsrättens bedömning i denna del.²⁵⁶ Det råder alltså inte full konsensus beträffande vilken rättsordnings parametrar insatsens genomförande ska bedömas.

Att insatsen företogs från USA på personer som befunnit sig i Sverige har varit föremål för kritik. Daniel Larson argumenterar i sin artikel för att insatsen varit olaglig i Sverige och att denna omständighet inte borde förbises. Han påpekar att Trojan Shield onekligen lett till unika möjligheter att lagföra högt uppsatta kriminella aktörer. Däremot understryker han att det inte är de ”goda motiven” som avgör vilka metoder som får användas i en rättsstat. Myndigheters ageranden kräver lagstöd. Inte minst ur ett rättssäkerhetsperspektiv – inom ramen för lagstiftningsprocessen görs intresseavvägningar mellan effektiv brottsbekämpning och medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter. Den fria bevisprövningen utgör inget undantag till rättighetsskyddet. Larsson konstaterar att Sverige genom samarbetet med FBI hämtat in

---

²⁵⁰ Se *Separate opinion of MR. JUSTICE ROBERTS* i *Sorrells v. United States* 287 U.S. 435 (1932).

²⁵¹ Se bland annat *Sherman v. United States* 356 U.S. 369 (1958), *United States v. Russell*, 411 U.S. 423 (1973) och *Hampton v. United States*, 425 U.S. 484 (1976).

²⁵² Altman & Lee (1983) s. 53.

²⁵³ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr. B 9642–21 s. 77 och nr. B 9646–21 s. 35 f.

²⁵⁴ Göteborgs tingsrätts dom i mål nr. B 9610–21 s. 10 f. och Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr. B 1224–22 s. 6.

²⁵⁵ Västmanlands tingsrätts dom i mål nr. B 2856–21 s. 72.

²⁵⁶ Se Svea hovrätts dom i mål nr. B 3131–22 s. 6.

uppgifter genom metoder som varit olagliga enligt svensk lag. Han avslutar artikeln genom att konstatera att:

”ett sätt att se på det är att regeringen använder internationellt polisiärt samarbete och den fria bevisprövningen som alibi för att undkomma en demokratisk process med svåra intresseavvägningar.”²⁵⁷

---

²⁵⁷ Larson, Daniel, *Hur töjbart är rättighetskyddet i det digitala kriget mot den grova brottsligheten?*, 2021-08-24.

7 Analys: Har Trojan Shield synliggjort en brist i systemet?

Detta avsnitt besvarar den andra frågeställningen. I enlighet med den liberala rättssäkerhetsteorin fokuserar analysen på i vilken mån staten tillvaratagit de utsattas grundläggande fri- och rättigheter inom ramen för insatsen. Den sker med utgångspunkt i skillnaderna mellan svensk och amerikansk rätt. Därefter förs en rättspolitisk argumentation som tar sikte på förslag beträffande hur den identifierade bristen kan lösas. Syftet med de föreslagna åtgärderna är att slå vakt om de enskildas grundläggande fri- och rättigheter i enlighet med framställningens teoretiska ramverk. Förslagen kommer inte att redogöras för på en djupgående nivå.

7.1 Problemet med mellanstatlig bevisupptagning

Framställningens andra frågeställning som ska besvaras är: *Har insatsen Trojan Shield synliggjort en brist i det gränsöverskridande straffrättsliga samarbetet, på så sätt att intresset för de grundläggande fri- och rättigheterna inte tillvaratagits?* Trots att det finns ett straffrättsligt samarbete mellan Sverige och USA tar detta främst sikte på företeelser som informationsutbyte. Det finns inget regelverk som hanterar olika utredningsåtgärders tillåtlighet eller mellanstatlig bevisupptagning. Trots att landets domstolar i stort sett är överens om att Trojan Shield ska bedömas utifrån svensk rätt är det uppseendeväckande att det finns exempel på fall i svensk domstol där man ansett att det inte finns skäl att gå in på insatsen Trojan Shields lagenlighet i Sverige då FBI följt gällande rätt i USA. Att det inte råder konsensus om detta är beklämmande. Det är givetvis problematiskt att döma en person för att framprovocera brott endast för att utländsk polis ligger bakom åtgärden. Det ska vara svensk rätt som ligger till grund för bedömningen i Sverige.

Sveriges syn på brottsprovokation skiljer sig från den som finns i USA. Där betraktas otillbörlig brottsprovokation (*entrapment*) som ett försvar (*defence*). Det finns en mer långtgående acceptans för vidtagande av provokativa åtgärder inom brottsbekämpning och utredande polisiärt arbete. Brottsprovokation ses, till skillnad från Sverige, inte som en otillåten företeelse i sig. Detta synsätt möjliggör omfattande provokativa åtgärder som operation Trojan Shield. Det har redan konstaterats att insatsen som helhet ska klassificeras som en otillbörligt genomförd brottsprovokation enligt svensk rätt. En motsvarighet till detta finns inte i USA. Där är det endast otillbörlig brottsprovokation som kan aktualisera ett *entrapment*-försvar. Detta innebär att det står FBI fritt att använda sig av otillbörliga metoder, så länge de används mot individer som har en brottsbenägenhet.

Straffmättningslösningen i svensk rätt kan liknas vid den objektiva modellen i USA. Detta eftersom straffmättningslösningen aktualiseras när polisen använder sig av objektiva otillbörliga metoder, oaktat den provocerades brottsbenägenhet. Den objektiva modellen tillämpas inte inom amerikansk praxis såsom den subjektiva, vilket innebär att det i princip saknas en amerikansk motsvarighet på den svenska straffmättningslösningen. I Sverige finns alltså en möjlighet att ingripa mot uppenbart otillbörliga metoder oavsett om brottsprovokationen i sig inte är otillbörlig (det vill säga vidtagen på en brottsbenägen person som hade "begått brottet ändå") genom antingen påföljds lindring eller ytterst påföljdseftergift.

Dessutom är brottsprovokation inte endast avgränsat till att vara ett "försvar" i Sverige – konstaterar en åklagare att otillbörlig brottsprovokation förekommit i den polisiära utredningen ska denne underlåta att väcka åtal (till följd av att det utgör en bristande materiell straffbarhetsbetingelse). Detta visar att det finns större utrymme att beakta provokation vid bedömningen av den provocerades rättsliga ställning i Sverige. Avsaknad av en sådan möjlighet i USA ger mer långtgående möjligheter för myndigheter att använda sig av provokativa metoder i brottsbekämpningen.

Ovanstående ska ses i kombination med den fria bevisprövningens princip. Jämfört med USA har Sverige klart större möjligheter att beakta olovligt tillkommen bevisning. Amerikansk bevisrätt är mer rigid och trots att det inte finns ett specifikt bevisförbud som tar sikte på brottsprovokation är det sannolikt att exempelvis uteslutningsregeln (*the exclusionary rule*) eller doktrinen om den förgiftade frukten (*fruit of the poisonous tree doctrine*) "smittar av sig" på bevisning som härstammar från brottsprovokation på grund av att andra kränkningar eller lagbrott förekommit i samband med vidtagandet av den provokativa åtgärden. Detta var fallet med Trojan Shield, där lagar till skydd för den enskildes privatliv omöjliggjorde att åtal väcktes som var hänförliga till informationen i chattmeddelandena. En sådan möjlighet saknas i Sverige, och informationen från chattmeddelandena resulterade i fällande domar trots att de införskaffats på ett problematiskt sätt. I USA kan alltså någon form av direkt "rättighetskompensation" ges för en utredning som vidtagits i strid med den enskildes rättighets skydd, till skillnad från Sverige som har en avsaknad av legala bevisregler. Problematisk bevisning kan förvisso få ett lägre bevisvärde, men kan fortfarande ligga till grund för en fällande dom i kombination med övrig utredning. Trojan Shield synliggör detta, då det i framställningen har konstaterats att det inte finns något stöd för att avvisa bevisningen i svensk rätt. Föreligger en problematisk, men inte otillbörlig, brottsprovokation kan oftast påföljds lindring ges. En påföljds lindring förutsätter dock en fällande dom.

För att tydligt besvara frågeställningen har Trojan Shield synliggjort en brist i det gränsöverskridande straffrättsliga samarbetet, som resulterat i att intresset för de grundläggande fri- och rättigheterna inte tillvaratagits. Bristen består i avsaknaden av mellanstatliga bevisregler. Det här problemet har redan identifierats av Lundqvist, men även Hufnagel och McCartney som flaggat för att denna typ av gränsöverskridande bevisupptagning kan ge upphov till kompromiss av grundläggande fri- och rättigheter.²⁵⁸ Problematiken som Lundqvist beskriver i sin avhandling återspeglas i insatsen Trojan Shield: Bevisning har förvärvats i USA, i enlighet med gällande rätt där – men åberopas i Sverige där den inte lagligen kunnat åtkommas. Sveriges svar på detta är att tillåta bevisningen och lägga den till grund för fällande domar till följd av den fria bevisprövningens princip. Detta resulterar i en kränkning av grundläggande fri- och rättigheter – då bevisning som åtkommit som resultat av otillbörligt genomförd brottsprovokation har accepterats.

7.2 Vägen framåt

Framställningen har skrivits med utgångspunkt i den liberala rättssäkerhetsteorin, som betonar individens rättigheter i förhållande till statens maktutövning. Utgångspunkten enligt teorin är att staten ska skydda enskilda från kränkningar vidtagna av just statsmakten. Trojan Shield har synliggjort ett svenskt misslyckande i att skydda enskilda från en främmande statsmakts rättighetskränkningar. I takt med att den gränsöverskridande brottsligheten ökar, ökar också ambitionerna om effektivisering av brottsbekämpningen och betydelsen av det internationella straffrättsliga samarbetet. Detta talar för att insatser likt Trojan Shield kommer att förekomma i framtiden också. En förändring är därför påkallad för att slå vakt om grundläggande fri- och rättigheter. Nedan följer förslag på ändringar. På vilket sätt dessa bör genomföras ligger utanför ramen för framställningen.

I en rättsstat behöver både formell och materiell rättssäkerhet föreligga. Formell rättssäkerhet uppnås genom förutsebarhet – som i sin tur möjliggörs genom lagreglering. Att myndighetsutövning ska ske med stöd i lag är dessutom ett uttryck för legalitetsprincipen. Därför behöver inledningsvis en lagreglering av provokativa åtgärder att ske, mer specifikt i vilka situationer och omfattning de är acceptabla som polisiär utredningsmetod. Efter att ha studerat avgörandena till följd av Trojan Shield är det tydligt att rättstillämpningen är spretig. En lagreglering kommer att främja förutsebarhet då enskilda får vetskap om på vilka grunder de lagligen kan bli föremål för provokativa åtgärder. Det är dessutom enklare att tillvarata sin rätt om åtgärden är stadgad i lag. En lagreglering har föreslagits tidigare, bland annat i den statliga utredningen från 2010, men har inte genomförts. Det verkar dock för närvarande återigen

---

²⁵⁸ Se avsnitt 6.1.

finnas ambitioner om lagreglering.²⁵⁹ Det är emellertid inte hela lösningen, i synnerhet inte beträffande det internationella straffrättsliga samarbetet. I detta avseende finns det två potentiella lösningar. Båda uppfyller kraven på materiell rättssäkerhet då de slår vakt om de etiska värdena – vilka i framställningen utgörs av rätten till en rättvis rättegång, oskyldighetspresumtionen och likhet inför lagen.

Den första är att svensk rätt anpassas till den internationella kontexten genom ett bevisanvändarförbud. En sådan lösning har förespråkats av Lundqvist och Vita, som menar att det krävs för att Sverige ska leva upp till Europakonventionens krav.²⁶⁰ Ett bevisanvändarförbud är nödvändigt för att tillvarata den enskildes grundläggande fri- och rättigheter och därmed upprätthålla en demokratisk rättsstat. Staten ska inte kunna inte få vinning av ett rättsvidrigt handlande. Ett bevisanvändarförbud tar rent konkret sikte på att oegentligt åtkommen bevisning avvisas av domstolarna. Med oegentligt åtkommen bevisning åsyftas bevisning som antingen åtkommit genom kränkning av en rättsregel eller rättsgrundsats. Exempel på en rättsgrundsats är den enskildes berättigade anspråk på effektivt skydd mot statsmakten. Bevisning som åtkommit genom brottsprovokation ska enligt detta förslag avvisas av domstolarna.

Det uppstår naturligt frågetecken beträffande ett bevisanvändarförbud. Ett som presenterats i framställningen är att det går emot den svenska modellen.²⁶¹ Detta argument är aningen överspelat. Omvärlden är i konstant förändring och likaså Sverige – medlemskapet i EU och införlivandet av Europakonventionen är två exempel på företeelser som gett upphov till förändringar i det svenska rättssystemet. Det andra argumentet är att ett bevisanvändarförbud hade hindrat en materiellt riktig dom. Givetvis är detta en legitim farhåga, och en anledning till att ett potentiellt bevisförbud hade behövt en tydlig avgränsning. Vid en tydlig reglering kan det argumenteras för att brottsbekämpande myndigheter hade vetat vilket agerande som hade gett upphov till ett bevisanvändarförbud och därmed anpassat sina utredningsmetoder efter det. I slutändan är det en avvägning som behöver göras – en stat som värnar om grundläggande fri- och rättigheter är någonting som gynnar alla.

Den andra lösningen hade kunnat vara ett fördjupat mellanstatligt samarbete med aktörer som bland annat USA. Som redogjorts för ovan är internationellt straffrättsligt samarbete ingenting nytt. Länge har samarbetena fokuserat på brottsbekämpning och effektivitet, vilket har föranlett kritik – i synnerhet med

---

²⁵⁹ Se avsnitt 1.1.

²⁶⁰ Se avsnitt 5.1.2.

²⁶¹ Se avsnitt 5.1.2.

hänsyn till skyddet för de mänskliga rättigheterna.²⁶² En implementering av materiell natur inom ramen för samarbetet hade varit positivt. Den kan exempelvis ta sikte på mellanstatlig bevisrättslig reglering eller reglering av tillåtna gränsöverskridande utredningsåtgärder. Reglerna bör kombineras med tydliga möjligheter för ansvarsutkrävande vid rättighetskränkningar för att slå vakt om grundläggande rättigheter. Det främsta argumentet mot denna lösning kan tänkas vara hänförlig till suveränitetsprincipen. Vid närmare eftertanke är det dock tydligt att argumentet inte håller – mellanstatliga ömsesidiga avtal som tar sikte på att värna om enskildas grundläggande rättigheter torde inte på något sätt hota den nationella suveräniteten. Ett sådant avtal hade inte gett främmande stater större befogenheter att utöva makt på andra staters territorium.

7.3 Slutsats

Svaret på den andra frågeställningen är att insatsen Trojan Shield har synliggjort en brist i det gränsöverskridande straffrättsliga samarbetet, och intresset för de grundläggande fri- och rättigheterna har till följd av detta inte tillvaratagits. Utredningsmetoder som är förenliga med amerikansk rätt, men strider mot svensk, har vidtagits på personer som befunnit sig på svenskt territorium med den svenska polisens vetskap. De amerikanska utredningsåtgärderna har lett till fällande domar i Sverige, på grund av det svenska processrättsliga regelverket. Problemet beträffande mellanstatlig bevisupptagning har uppmärksamats tidigare, men Trojan Shield har kastat ljus på bristen.

En ändring av svensk rätt är påkallad, för skydd av enskildas grundläggande fri- och rättigheter. Inledningsvis behöver förutsättningarna och gränserna för vidtagande av provokativa åtgärder att stadgas i lag. Därefter behöver den svenska rätten anpassas till den internationella kontexten. Detta kan förslagsvis ske i form av ett bevisanvändarförbud eller ett fördjupat mellanstatligt samarbete.

---

²⁶² Se avsnitt 6.1.

8 Sammanfattning och avslutande reflektioner

Första delen av framställningen utgör en avgränsad undersökning av insatsen Trojan Shield och dess genomförande i förhållande till det svenska regelverket om brottsprovokation. Slutsatserna som dragits är att tillvägagångssättet i Trojan Shield har utgjort en otillbörligt genomförd brottsprovokation. Det kan inte uteslutas att FBI tillhandahållit ett brottsverktyg genom den krypterade kommunikationstjänsten Anom, och därigenom möjliggjort den aktuella brottsligheten. Operationen vidtogs fortsättningsvis inte inom ramen för någon förundersökning eller konkret brottsmisstanke. Avsikten med insatsen var inte att uppnå ett på förhand definierat resultat, utan utgjorde snarare en opreciserad sökning efter information om brottslighet – *fishing expedition*. Åtgärderna har dessutom till synes inte följt svenska krav på beslutsfattande och dokumentation, som exempelvis att de endast får fattas av åklagare eller polischef, att en genomförandeplan måste upprättas och att beslutet sedan ska diarieföras. Kraven är uppställda för att se till att beslut om provokativa åtgärder fattas efter noggranna överväganden och en grundlig prövning.

Den andra delen placerar insatsen i en större, internationaliserad kontext och problematiserar den oreglerade mellanstatliga bevisupptagningen. Trojan Shield initierades och genomfördes från USA av den amerikanska federala polismyndigheten FBI. Slutsatserna som har dragits är att det föreligger en större acceptans för provokativa åtgärder i USA, och därmed en mer långtgående rätt att använda dessa åtgärder i utredningssammanhang. Sådana diskrepanser kan ge upphov till problem vid mellanstatlig bevisupptagning, inte minst med hänsyn till tillvaratagandet av grundläggande fri- och rättigheter.

Trojan Shield har synliggjort problematiken med avsaknaden av en reglering på området. Amerikanska utredningsmetoder har applicerats på personer som befunnit sig i Sverige, vilket möjliggjort en omfattande insamling av bevisning. Samma personer har därefter blivit föremål för en domstolsprövning enligt det svenska processrättsliga regelverket. Resultatet av detta är att svenska regler, som är konstruerade i syfte att slå vakt om grundläggande fri- och rättigheter, har kringgåts och i stället resulterat i fällande domar till följd av den fria bevisprövningens princip. Följderna är att grundläggande fri- och rättigheter, som rätten till en rättvis rättegång, oskuldspresumtionen och likhet inför lagen, eftersatts. Med tanke på att framställningen behandlat två demokratiska stater torde det vara angeläget att läka bristen. I framställningen har två lösningar presenterats, i form av ett bevisanvändarförbud och fördjupat mellanstatligt straffrättsligt samarbete. En lagreglering av provokativa åtgärder är också nödvändig. Förslagen föreslås i syfte att slå vakt om grundläggande fri- och rättigheter.

Beträffande de i framställningen föreslagna åtgärderna har inte en allsidig övervägning gjorts som även tar hänsyn till berättigade intressen av en effektiv brottsbekämpning. Detta beror på den valda teoretiska utgångspunkten för framställningen. Därför finns det en utilitaristisk aspekt till insatsen Trojan Shield som inte avhandlats i uppsatsen. Att detta inte gjorts är dock ett medvetet val – ett principiellt perspektiv som endast ägnar sig åt grundläggande fri- och rättigheter är numera ovanligt förekommande i samhällsdebatten. Det finns därför mer att säga om både insatsens genomförande, som beskrivits som *genialisk*, och dess effekter som skildrats som *ett slag utan motstycke mot organiserad brottslighet världen över*. Framställningens syfte är inte att ta någonting ifrån dessa bedrifter, det finns dock anledning att påminna om att det inte är de goda motiven som avgör vilka metoder som får användas i en rättsstat. Hur långt är samhället villigt att gå i effektiviseringen av brottsbekämpningen innan ändamålen inte längre helgar medlen?

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Altman, Andrew och Lee, Steven (1983) *Legal Entrapment*, Philosophy and Public Affairs, Winter, Vol.12, No. 1, pp. 51–69.

Ashworth, Andrew (1999) *What is Wrong With Entrapment?*, Singapore Journal of Legal Studies pp. 293–317, Singapore.

Asp, Petter (2001) *Straffansvar vid brottsprovokation*, 1 uppl., Norstedts juridik, Stockholm.

Asp, Petter (2008) *Om brottsprovokation och dess betydelse för den provocerades ansvar*, Svensk Juristtidning s. 779–794.

Asp, Petter och Ulväng, Magnus (2013) *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl. Iustus, Uppsala.

Axberger, Hans-Gunnar (1989) *Brottsprovokation*, Juristförl., Stockholm,.

Axberger, Hans-Gunnar (2002) *Brottsprovokation – en uppdatering*. i: Asp, Petter, Herlitz, Carl Erik & Holmqvist, Lena (red.), *Flores juris et legum: festskrift till Nils Jareborg*, Iustus, Uppsala.

Bogdan, Michael (2013) *Concise Introduction to Comparative Law*, Europa Law Publishing, Groningen.

Cocq, Celine och Galli, Francesca (2017) *The Evolving Role of Europol in the Fight Against Serious Crime: Current Challenges and Future Prospects* i: Hufnagel, Saskia och McCartney, Carole (red.), *Trust in International Police and Justice Cooperation*, Hart Publishing, Oxford.

Dahlman, Christian (2010) *Rätt och rättfärdigande – En tematisk introduktion i allmän rättslära*, Studentlitteratur, Lund.

Diesen, Christian (2015) *Bevis 10: Bevisprövning i brottmål*, 2 [rev. och utök.] uppl, Norstedts juridik, Stockholm.

Frändberg, Åke (1996) *Begreppet rättsstat*. I: Sterzel, Fredrik [red.], *Rättstaten – Rätt, politik och moral: Seminarium 5 oktober 1994*, Rättsfonden, Stockholm.

Frändberg, Åke (2000) *Om rättssäkerhet*, Juridisk Tidskrift, 2000/01 nr. 2, 269–280.

Helmius, Ingrid (2001) *Polisens rättsliga befogenheter vid spaning*, TBP, Enskede.

Helminen, Klaus, Kuusimäki, Matti & Salminen, Markku (2000) *Polisrätt*, Juristförbundet, Helsingfors.

Hufnagel, Saskia och McCartney, Carole (2017) *Introduktion i: Hufnagel, Saskia och McCartney, Carole (red.), Trust in International Police and Justice Cooperation*, Hart Publishing, Oxford.

Kleineman, Jan (2018) *Rättsdogmatisk metod i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, 2 uppl.*, Studentlitteratur, Lund.

LaFave Wayne R., Israel, Jerold H, King, Nancy J., och Kerr, Orin S. (2009) *Criminal procedure, 5 ed.*, West, St. Paul, Minn.

Lundqvist, Ulf (1998) *Bevisförbud: en undersökning av möjligheterna att avvisa oegentligt åtkommen bevisning i brottmålsrättegång*, Iustus, Diss. Uppsala:Univ., Uppsala.

Lundqvist, Ulf (1999) *Polisprovokation och bevisförbud*, SvJT s. 903.

Lundqvist, Ulf (2017) *Laga och rättvis rättegång: om bevisförbud i rättspraxis*, uppl. 1, Bokbyrå HB, Knivsta.

Nordh, Robert, (2019) *Bevisrätt A: allmänna bevisfrågor: om ansvaret för bevisning, vittne, syn, sakkunnig m.m.*, Andra upplagan, Iustus förlag, Uppsala.

Norris, Jesse J. och Grol-Prokopczyk, Hanna (2015) *Estimating the Prevalence of Entrapment in Post 9/11 Terrorism Cases*, The Journal of Criminal Law and Criminology (1973-), Vol. 105, No. 3, pp. 609–677.

Park, Roger (1976) *The Entrapment Controversy*, Minnesota Law Review s. 163–274.

Peczenik, Aleksander (1995) *Juridikens teori och metod: en introduktion till allmän rättslära*, 1 uppl., Fritzes Förlag, Stockholm [cit: Peczenik (1995) *Juridikens teori och metod*].

Peczenik, Aleksander (1995) *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, Fritzes Förlag, Stockholm [cit: Peczenik (1995) *Vad är rätt?*].

Petersson, Olof (2005), *Rättsstaten: frihet, rättssäkerhet och maktindelning i dagens politik*, 2 [aktualiserade] uppl., Norstedts juridik, Stockholm.

Rawls, John (1993) *Political liberalism*, Columbia Univ. Press, New York, N.Y.

Robinson, Paul H. (1984) *Criminal Law Defenses*, West Publ. Co., St. Paul, Minn.

Sandgren, Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod, argumentation och språk*, 5 uppl., Norstedts juridik, Stockholm.

Zila, Josef (1990) *Om rättssäkerhet*, Svensk Juristtidning, s. 284–305.

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1948:7 Betänkande angående säkerhetstjänstens verksamhet

SOU 1982:63 Polislag

SOU 2003:74 Ökad effektivitet och rättssäkerhet i brottsbekämpningen

SOU 2010:103 Särskilda spaningsmetoder

SOU 2012:44 Hemliga tvångsmedel mot allvarliga brott

SOU 2017:89 Hemlig dataavläsning – ett viktigt verktyg i kampen mot allvarlig brottslighet

SOU 2022:52 Utökade möjligheter att använda preventiva tvångsmedel

Propositioner

Prop. 1983/84:111 med förslag till polislag m.m.

Prop. 2004/05:131 En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol

Prop. 2022/23:126 Hemliga tvångsmedel – effektiva verktyg för att förhindra och utreda allvarliga brott

JO-beslut

JO 1997/98 s. 118

JO 2000/01 s. 118

Övrigt

American Law Institute, *Model Penal Code* (Final draft), 1962.

Nationella operativa avdelningen, *Information från krypterad kommunikationstjänst*, diariernr: 5000-K124886-21, 2021-06-09.

Polismyndigheten, *Operation Trojan Shield – Technical Details*, 2021–08–31.

Riksåklagarens riktlinjer RÅR 2016:1, *Provokation och infiltration inom förundersökning*, beslutade den 11 oktober 2016.

SPANARK, *Spaning mot organiserad narkotikabrottslighet*, Rikspolisstyr., Stockholm, 1980.

The Attorney General’s Guidelines on Federal Bureau of Investigation Undercover Operations, 2002–05–30.

Åklagarmyndigheten svarsskrivelse AMR-1490-22, 2022-03-08.

Internetkällor

Europol, *About Europol*, <https://www.europol.europa.eu/about-europol> (hämtad: 2023–12–08).

Europol, *Agreement of 6 December 2001 between the United States of America and Europol*, https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/supplemental_agreement_between_the_europol_police_office_and_the_united_states_of_america_on_the_exchange_of_personal_data_and_related_information_0.pdf (hämtad: 2023–12–18).

Europol, *800 criminals arrested in biggest ever law enforcement operation against encrypted communication*, 2021–06–08, <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/800-criminals-arrested-in-biggest-ever-law-enforcement-operation-against-encrypted-communication> (hämtad: 2023–10–17).

Interpol, *Who we are* <https://www.interpol.int/Who-we-are/What-is-INTERPOL/INTERPOL-Five-actions-for-a-safer-world> (hämtad: 2023–12–08).

Larsson, Daniel, *Hur tøjbart är rättighetsskyddet i det digitala kriget mot den grova brottsligheten*, Norstedts juridik, 2021-08-24, <https://www.nj.se/nyheter/hur-tojbart-ar-rattighetsskyddet-i-det-digitala-kriget-mot-den-grova-brottsligheten> (hämtad: 2023–11–02).

Malone, Ursula, *Why no-one in America was arrested as part of Operation Ironside*, Australian Broadcasting Corporation, 2021–06–14, <https://www.abc.net.au/news/2021-06-15/no-one-in-america-arrested-in-operation-ironside/100213036> (hämtad: 2023–11–11).

Sjöshult, Fredrik, *FBI:s present är en jackpot – inte brottsprovokation*, Expressen, 2021–06–08, <https://www.expressen.se/kronikor/fredrik-sjos-hult/fbis-present-ar-en-jackpot-inte-brottsprovokation/> (hämtad: 2023–10–18).

United States Attorney's Office: Southern District of California, *FBI's Encrypted Phone Platform Infiltrated Hundreds of Criminal Syndicates; Result is Massive Takedown*, 2021-06-08, <https://www.justice.gov/usao-sdca/pr/fbi-s-encrypted-phone-platform-infiltrated-hundreds-criminal-syndicates-result-massive> (hämtad: 2023-10-22).

Otryckta källor

Europol, *Press conference – Operation Trojan Shield/OTF Greenlight*, 2021-06-08. Länk till videon på presskonferens: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/800-criminals-arrested-in-big-gest-ever-law-enforcement-operation-against-encrypted-communication>.

P3 Krim, prod. Kina Pohjanen, ”Svensken som greps i Turkiet – så blev han en av FBI:s 'most wanted,' 2023-11-15.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1951 s. 111.

NJA 1953 s. 582.

NJA 1960 s. 522.

NJA 1985 s. 544.

NJA 1989 s. 498.

NJA 2007 s. 1037.

NJA 2009 s. 475 I och II.

NJA 2011 s. 638.

Högsta domstolen, beslut den 21 april 2022 i mål nr. B 1618–22.

Hovrätten

Göta hovrätts dom den 29 oktober 2021 i mål B 2423–21.

Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 12 februari 2022 i mål B 1890–21.

Hovrätten över Västra Sveriges dom den 9 mars 2022 i mål B 1311–22.

Hovrätten för Västra Sveriges dom den 16 mars 2022 i mål B 1224–22.

Hovrätten för Västra Sveriges dom den 4 april 2022 i mål B 1756–22.

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 22 september 2023 i mål 2462–23.

Svea hovrätts dom den 7 maj 2021 i mål nr. B 3203–21.

Svea hovrätts dom den 24 juni 2021 i mål B 2991–21.

Svea hovrätts dom den 31 januari 2022 i mål nr. B 9892–21.

Svea hovrätts dom den 27 maj 2022 i mål nr. B 3131–22.

Tingsrätten

Attunda tingsrätts dom den 22 februari 2021 i mål B 10010–20.

Göteborgs tingsrätts dom den 17 maj 2021 i mål B 5457–21.

Göteborgs tingsrätts dom den 10 augusti 2021 i mål B 19267–20.

Göteborgs tingsrätts dom den 9 december 2021 i mål B 9811–21.

Göteborgs tingsrätts dom den 17 december 2021 i mål B 9647–21.

Göteborgs tingsrätts dom den 23 december 2021 i mål B 9642–21.

Göteborgs tingsrätts dom den 2 februari 2022 i mål B 9610–21.

Helsingborgs tingsrätts dom den 22 maj 2023 i mål nr. B 915–22.

Solna tingsrätt den 16 mars 2022 i mål B 10459–20.

Uppsala tingsrätts dom den 2 november 2021 i mål B 9089–20.

Västmanlands tingsrätts dom den 1 mars 2022 i mål B 2856–21.

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna

Furcht mot Tyskland, nr. 54648/09, ECHR, dom den 23 januari 2015.

Jalloh mot Tyskland, nr. 54810/00, ECHR, dom den 11 juli 2006.

Khan mot Storbritannien, nr. 35394/97, ECHR, dom den 12 maj 2000.

Morari mot Moldavien, nr. 65311/09, ECHR, dom den 8 mars 2016.

Teixeira de Castro mot Portugal, nr. 25829/94, ECHR, dom den 9 juni 1998.

US Supreme Court

Hampton v. United States, 425 U.S. 484 (1976).

Jacobson v. United States, 503 U.S. 540 (1992).

Mapp v. Ohio, 367 U.S. 643 (1961).

Nix v. Williams, 467 U.S. 431 (1984).

Silverthorne Lumber Co v. United States, 251 U.S. 385 (1920).

Sorrells v. United States 287 U.S. 435 (1932).

United States v. Russell, 411 U.S. 423 (1973).

Weeks v. United States, 232 U.S. 383 (1914).

Wong Sun v. United States, 371 U.S. 471 (1963).

Övriga domstolar USA

Grossman v. STATE of Alaska, Appellee 457 P. 226 (1969).

United States District Court, Case 3:21-mj-01948-MSB, 17 May, 2021.

United States District Court, Case 3:21-cr-01623-JLS, 28 May, 2021.